

Volksunie

Volksunie

73

ADVN-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
DERDE TRIMESTER 2021

Dit is het drieënzeventigste nummer van de *ADV-N-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al haar aspecten zoals het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten, de publicaties en de huisvesting. De *ADV-N-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN | archief voor nationale bewegingen werkt rond het erfgoed van de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa. De kernopdracht van het ADVN is het verzamelen, bewaren, onderzoeken en toegankelijk maken van dit erfgoed.

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Jens Bertels, Sam Bordon,
Tom Cobbaert, Winne Gobyn, Sophie Gyselinck,
Ann Mares, Dirk Rochtus & Frank Seberechts

Digitale beeldbewerking & beeldredactie

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Guido De Cock & Peter Maes

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

Graphius – New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus
Lange Leemstraat 26, 2018 Antwerpen

Alle bijdragen komen tot stand in samenwerking met
de Wetenschappelijke Raad van het ADVN

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2021 Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

Cover: Het resultaat van de ledenbevraging in september 2001 stuurde de erfgenamen van de Volksunie in verschillende politieke richtingen.
[ADV-N, VFA7860]

ADV-N ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN

Lange Leemstraat 26

BE-2018 Antwerpen 1

[T] +32 [0]3-225 18 37

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be

bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB

**Giften vanaf 40 euro komen in aanmerking voor
een attest voor belastingvermindering.**

www.facebook.com/ADV-Nvzw

Met de steun van de Vlaamse overheid

Vlaanderen
verbeelding werkt

Erkenningsnr. P3A8177

HET VERSCEIDEN ERFGOED VAN DE VOLKSUNIE

In 2001 viel het doek over de Volksunie, gedurende 47 jaar de invloedrijkste partijpolitieke emanatie van de Vlaamse beweging. De twintigste verjaardag van het uiteenvallen van de partij vormde de aanleiding voor dit extra dik themanummer van de *ADVN-Medelingen*.

De Volksunie bracht vanaf de start mensen bijeen van alle gezindten, met meer zelfbestuur voor Vlaanderen als bindende factor. Vanaf de jaren 1960 zaten de sociaaleconomische en demografische omstandigheden mee en er stond een nieuwe Vlaamse politieke elite klaar om die sterktes om te zetten in politieke macht. De VU schoof federalisme als staatsvorm naar voor op een moment dat dat voor alle andere partijen nog een taboe was en als een bedreiging voor de Belgische natie werd beschouwd.

De veelheid aan thema's, waaronder ook leefmilieu en pacifisme, bood aan brede lagen van de bevolking een alternatief voor de drie traditionele partijen die nog tot ver na de Tweede Wereldoorlog het politieke veld bezetten, maar er vanaf de jaren 1960 niet meer in slaagden de taalpolitieke conflictlijnen te pacificeren, ook niet meer in eigen rangen.

De Volksunie zelf droeg van bij de aanvang eveneens een grote onderlinge verscheidenheid in zich, wat tegelijk een sterkte en zwakte zou blijken. Het verhaal van de VU bevat meerdere kleine en grote crisissen naar aanleiding van uiteenlopende politieke standpunten, strategische keuzes en persoonlijke rivaliteiten. Ultiem beslisten de leden over de toekomst van de partij, met het gekende resultaat als gevolg. De groep Vlaams Nationaal bekam in 2001 de nalatenschap van de Volksunie en richtte de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) op, die dit jaar dus twintig kaarsjes mag uitblazen. Ook een opvallend deel van het huidige politieke personeel van zowat alle andere partijen heeft wortels in de Volksunie.

De geschiedenis van de Volksunie en haar maatschappelijke impact dient nog geschreven te worden. In afwachting daarvan presenteren we u een geactualiseerde versie van het lemma Volksunie van de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* door historicus Frank Seberechts. Het artikel geeft de opbouw weer van deze partij met de krachtsverhoudingen van het moment als achtergrond.

Het erfgoed van de Volksunie werd in de loop der jaren via talloze overdrachten aan het ADVN toevertrouwd. Het duurzaam bewaren, inventariseren en presenteren ervan behoort tot onze missie. Dit themanummer geeft ons de gelegenheid om een aantal aspecten van onze aanpak aan u voor te stellen. Het archief van het partijsecretariaat vormt de kern van het Volksunie-erfgoed en werd recent geïnventariseerd door archivaris Jens Bertels. Ook persoonsarchieven van een aantal partijkopstukken werden verwerkt en zijn klaar voor consultatie. In bepaalde gevallen is daarbij toestemming vereist, bovenop de gebruikelijke embargoperiode van dertig jaar. Het partijweekblad *Wij* en de voorloper *De Volksunie* werden de afgelopen maanden gedigitaliseerd en online toegankelijk gemaakt. Over de Volksunietijdschriften en de digitalisering ervan vindt u verder in dit nummer meer informatie. Het geheel biedt een blik op het rijke verleden van de Volksunie en reikt geïnteresseerden verhalen aan en stukjes van een puzzel die nog moet worden gelegd. De eerste van die stukjes worden momenteel actief gelegd in de leeszaal van het ADVN. In dit nummer getuigen twee doctorandi over hun ervaringen met het onderzoek naar de partijopbouw in West-Vlaanderen en Limburg. De resultaten van dergelijk onderzoek vinden hun weg naar *WT*, het tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging en naar andere publicaties. Ze worden ook bijeengebracht in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* – het belangrijkste naslagwerk over het thema, dat op dit moment door het ADVN wordt geactualiseerd. Alle geïnteresseerden in de geschiedenis van de Vlaamse beweging zijn welkom, onder meer op onze lezingen, boekvoorstellingen, rondleidingen achter de schermen, tentoonstellingen, en andere activiteiten waarop met de collectie wordt uitgetapt. We kijken er alvast naar uit om u in het ADVN te ontmoeten.

[ANN MARES]

OPROEP In de zomer van 2022 staat de Vlaamse Toeristenbond (nu vtbKultuur) centraal. De organisatie bestaat dan 100 jaar. Hebt u nog foto's, postkaarten, souvenirs of documenten liggen van de VTB of wil u een ervaring delen, dan vernemen wij dat graag. Mogelijk belandt uw bijdrage op de expo die we rond het VTB-eeuwfeest voorbereiden. Op vtb100.be kan u al een kijkje nemen op dit project 'in de steigers'.

NET GEEN GOUD OP DE BARRICADEN 47 jaar Volksunie (1954-2001)

Van bij de oprichting in 1954 tot aan de opheffing in 2001, drukte de Volksunie (VU) mee haar stempel op de Belgische politieke geschiedenis. Als Vlaams-nationalistische partij ijverde ze voor een democratisch en sociaal Vlaanderen binnen een federaal België. Centraal in haar programma stond de Vlaams-nationalistische eis voor meer zelfbestuur, maar de partij kantte zich ook tegen de verzuiling, zette sociale thema's op de agenda en kaartte als eerste de milieu-problematiek aan. In de jaren 1970 groeide ze uit tot de tweede partij in Vlaanderen, maar het Egmontpact (1977) zorgde voor controversen en dissidenties. Na een periode van herstel in de jaren 1980 volgde een geleidelijke neergang in de loop van de jaren 1990. De VU slaagde er niettemin in een groot deel van haar programma te verwezenlijken: met de overdracht van bevoegdheden naar de regio's evolueerde België van een unitaire tot een federale staat. In 2001 viel de partij uiteen onder de druk van interne tegenstellingen.

De wetgevende verkiezingen van 1 juni 1958 vormden de eerste electorale proef voor de Volksunie. [ADVn, VAFA1807]

Vlaams-nationalistische partijen aan de verkiezingen, met uitzondering van een korte periode direct na de Tweede Wereldoorlog. De repressie had het Vlaams-nationalisme politiek tijdelijk lam gelegd. De Vlaamse Concentratie (1949) en Christelijke Vlaamse Volksunie (CVV, 1954) waren eerste pogingen om opnieuw Vlaams-nationalisten te laten participeren aan het politieke leven, maar voor een duurzame partijformatie was het wachten tot Walter Couvreur, Wim Jorissen, René Proost, Ludo Sels, Frans Van der Elst, Rudi Van der Paal en de enige CVV-volksvertegenwoordiger Herman Wagemans, op 15 december 1954 de Volksunie (VU) oprichtten. Op 24 april 1955 had in Gent het eerste partijcongres plaats en op 17 juli van dat jaar volgde de eerste van een reeks jaarlijkse meetings in zaal Majestic in Antwerpen. Kaderdagen, volksvergaderingen en een eerste betoging op 15 juli 1956 in Antwerpen, moesten meer bekendheid geven aan de partijthema's en de militanten sterken in hun optreden. Er kwam ook een partijblad met dezelfde naam, *De Volksunie*. De partijraad vormde de sturende factor, die onder meer de voorzitter koos en de partijlijn uitzette. De daaropvolgende jaren kreeg de uitbouw van de partij verder gestalte, onder meer door de oprichting van jongeren- en vrouwengroepen en een studiedienst. De Vlaamse Militanten Orde (VMO) van Bob Maes werd ingeschakeld voor propagandadoel-einden en bewam een plaats in de partijstructuren.

Van doorstroom tot doorbraak

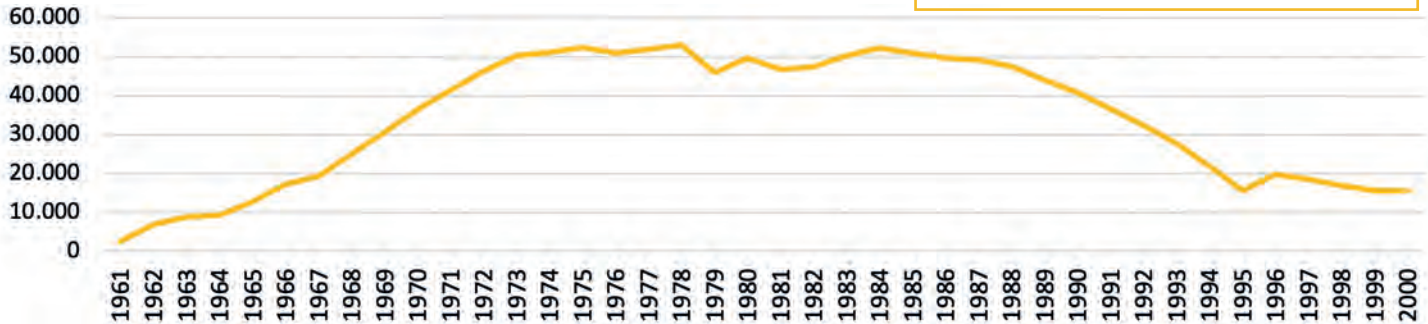
De Volksunie profileerde zich als een Vlaams-nationalistische en federalistische partij. Door haar programma te willen verwezenlijken langs democratische en parlementaire weg, brak ze grotendeels met de doelstellingen en de werkwijze van het Vlaamsch Nationaal

Oprichting en uitbouw van de partijorganisatie
Net als bij de traditionele partijen kan de oorsprong van de Vlaams-nationalistische partijen worden gevonden in de drie grote maatschappelijke breuklijnen, arbeid-kapitaal, kerk-staat en regionaal-nationaal. Die laatste conflictlijn zorgde sinds 1919 voor de deelname van

Frans Van der Elst voert het woord op het eerste partijcongres in Gent, 24 april 1955. [ADVn, VFE85/10]

Aantal leden Volksunie 1961-2000

Verbond (VNV) voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De partij-rangen telden wel meerdere leden die daarin voor en ook tijdens de Tweede Wereldoorlog politiek actief waren geweest en tijdelijk de burgerrechten waren ontnomen. De partij was verder duidelijk christelijk geïnspireerd, maar kon ook andere levensbeschouwingen aantrekken. Voorts wierp zij zich op als verdediger van sociale rechtvaardigheid.

Het voorzitterschap ging in 1955 van Couvreur over naar Frans Van der Elst. Onder zijn impuls werd de strijd rond de achteruitstelling van de Nederlandse taal en van de Vlamingen in een politiek-institutioneel perspectief geplaatst. De partij meende dat alleen een federalistische organisatie van België voldoende kansen bood voor de ontplooiing van de Vlamingen. Naast taal- en culturele kwesties, was er ook plaats voor economische en sociale thema's. Op het tweede partijcongres in 1956 stonden amnestie en zelfbestuur centraal, maar ook het thema 'Werk in eigen streek'.

De wetgevende verkiezingen van 1958 vormden de vuurproef voor de Volksunie. Programma noch prille organisatie konden echter beletten dat de partij een magere uitslag boekte. Met slechts 104 823 stemmen voor de Kamer of 1,98% had zowel de Vlaamse Concentratie in 1949 als de CVV in 1954 beter gescord. Partijvoorzitter Van der Elst, die in Antwerpen als lijsttrekker voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers was opgekomen, werd wel verkozen. In volle schoolstrijd hadden vele katholieke kiezers voor de Christelijke Volkspartij (CVP) gestemd, hiermede toe aangespoord door de Brugse

bisschop Emiel De Smedt, die stemmen op de VU als 'zwaar zondig' bestempelde. In die omstandigheden werd beslist om niet deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen in 1958, al kwamen hier en daar enkele lijsten en persoonlijke initiatieven onder VU-label tot stand. Vooral in het Antwerpse waren er enkele verkozenen op lokale kartellijsten.

De communautaire spanningen waren intussen toegenomen. De laatste talentelling had de verdere verfransing van de gemeenten rond de hoofdstad blootgelegd. Aan Vlaamse zijde werd de druk

opgedreven om paal en perk te stellen aan de uitbreiding van het tweetalig gebied. Dat en de eis voor een zetelaanpassing op basis van de gewijzigde demografische situatie gaven de Volksunie wind in de zeilen. De partij kon 5 000 aanhangers bijeenbrengen tijdens een landdag in Sint-Kwintens-Lennik op 29 mei 1960 en 800 partijleden daagden op tijdens het zesde partijcongres. De wetgevende verkiezingen van 26 maart 1961 zorgden voor de doorbraak. De partij veroverde vijf Kamer- en twee Senaatszetels.

De vijf edities van de Vlaams-federale landdagen (1959-1963) zorgden voor een massale mobilisatie van leden en sympathisanten. [ADVN, VAFA770]

Maurits Coppieters tijdens een verkiezingsmeeting op 6 mei 1965 in Oostende. [ADVN, VFA8643]

259 mandaten veroverd en 31 VU'ers zetelden voortaan in de raden van de Commissie voor Openbare Onderstand (voorloper OCMW). Met acht burgemeesters en zes schepenen kon ook lokaal een succesvolle machtsbasis worden uitgebouwd. Voor de begeleiding van de nieuwkomers zorgden de studiedienst en de Vereniging van Vlaamse Mandatarissen (VVM).

Interne twisten komen aan de oppervlakte

Intussen kreeg de partij te maken met interne problemen. Een reeks incidenten rond uniformdracht, geweldpleging en vandalisme leidde in 1966 tot een definitieve breuk met de VMO als propagandaorganisatie.

Daarnaast kwam het tot een breuk met de Brusselse VU-volksvertegenwoordiger Daniël Deconinck. Hij was voorstander van een brede Vlaamse frontvorming op travailistische en federalistische basis en kreeg daarmee de traditionele en radicalere nationalisten tegen zich. De tegenstellingen escaleerden en in 1965 werd Deconinck met zijn medestanders uit de partij gezet. Zij namen datzelfde jaar met een afzonderlijke lijst deel aan de verkiezingen als Vlaamse Democraten, maar behaalden geen verkozenen.

De Volksunie ondersteunde gretig de studentenacties die leidden tot de splitsing van de Leuvense universiteit. [ADVN, VAFA405]

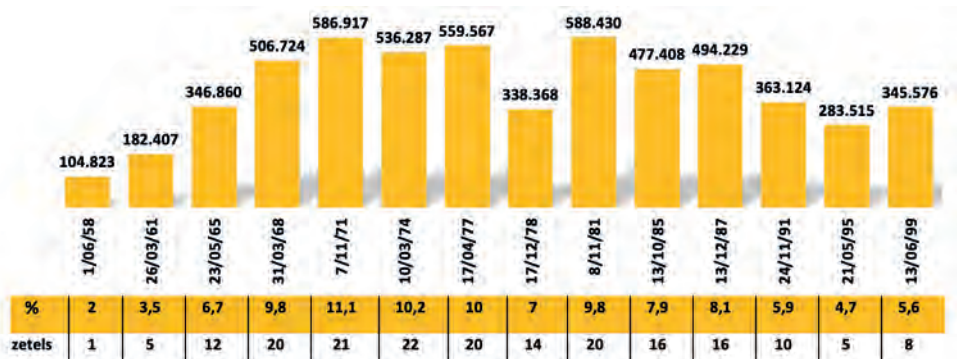

De Eenheidswet, bedoeld voor economische expansie en sociale vooruitgang, maar ook voor financieel herstel, had de tegenstellingen tussen Wallonië en Vlaanderen verder aangewakkerd. Door de verhoogde communautaire focus kon de Volksunie zich sterker profileren en haar basis verbreden, onder meer ook door de deelname aan de eerste Mars op Brussel en een buitengewoon congres over de taalgrens, het federalisme en Brussel (17 december 1961). De VU-volksvertegenwoordigers dienden in de Kamer een federalistisch wetsvoorstel in, terwijl de Vlaamse eisen op straat en in volksvergaderingen en meetings kracht werden bijgezet. Dit alles culmineerde in een tweede Mars op Brussel, waaraan de VU weer haar volle steun verleende. Een nieuwe landdag, in juni 1962 in Asse, bracht tienduizend leden en sympathisanten samen. Het Vlaamse protest kon niet verhinderen dat de overeenkomst die op 5 juli door de regeringspartijen in Hertoginnedal werd gesloten in het parlement werd goedgekeurd. Hoewel bedoeld als pacificatiemechanisme, bevatte het compromis onder meer door de aparte regeling voor de randgemeenten, meerdere kiemen voor verder communautair ongenoegen.

Naast de taalproblemen hielden ook sociaaleconomische thema's de VU bezig. De eis om werk in eigen streek stond hoog op de agenda. Op het partijcongres van 3 en 4 november 1962 over de economische en sociale toekomst van Vlaanderen kwam verder het uitblijven van de autosnelweg E3 (de huidige E17) aan bod, alsook de industrialisatie van Vlaanderen en de landbouwproblematiek.

In 1964 nam de VU wel als een volwaardige politieke formatie deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. De partij kwam op in een honderdtal gemeenten, waarvan in twintig onder eigen naam. Er werden

Kamer van Volksvertegenwoordigers

De Volksunie zette bij de wetgevende verkiezingen van 23 mei 1965 een aantal (ver)nieuwe(nde) kandidaten op haar lijsten en realiseerde op die manier voor een deel toch de verruiming. Onder meer Maurits Coppieters, Hugo Schiltz en Pieter Leys werden toen verkozen. De aanhoudende commotie rond de communautaire thema's (de ontgoocheling over de taalgrenskwestie, Hertoginnedal en de voorgestelde grendelgrondwet) gaf het VU-programma extra armslag. De VU verdubbelde haast haar stemmenaantal: de partij kon voor de Kamer 346 860 stemmen vergaren, goed voor twaalf zetels. Voorts werden 35 provincieraadsleden verkozen. Men kon terecht van een succes spreken.

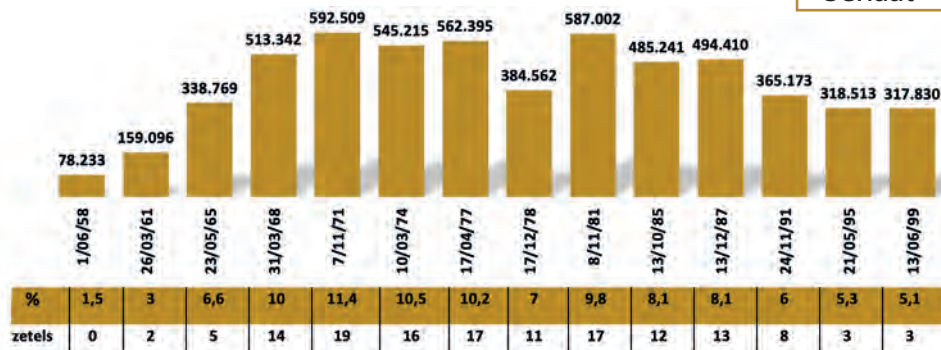
In diezelfde periode werd het partijblad omgedoopt tot *Wij* en het verscheen voortaan op 24 bladzijden. Veel aandacht ging naar de sluiting van een aantal Limburgse steenkoolmijnen. De VU, de Vlaamse Volksbeweging (VVB), vakbonden en lokale protestgroepen kaartten de achterstelling aan van de provincie Limburg en het sociale onrecht dat voortvloeide uit de sluiting van de steenkoolmijnen. De partij laakte de beperkte financiële inspanningen voor de reconversie in Limburg, terwijl voor Wallonië een veelvoud van middelen werd voorzien. Toen in 1966 in Zwartberg doden en gewonden vielen, poogde de regering de VU hiervoor mee verantwoordelijk te stellen. De partij kon de publieke opinie echter van het tegendeel overtuigen.

In de volgende maanden werd het probleem van de splitsing van de Leuvense universiteit actueel – wederom een thema met grote mobilisatiekracht voor de VU. Bij de verkiezingen van 31 maart 1968 werd voor het eerst de kaap van een half miljoen kiezers overschreden. Met 9,79% van de stemmen veroverde de partij twintig zetels in de Kamer en veertien in de Senaat. Voorts werden nog 623 provincieraads-

zetels door VU-leden ingenomen. De spanningen rond Zwartberg en 'Leuven Vlaams', de algemeen toenemende communautaire problemen en het jonge imago van de VU maakten haar in Vlaanderen de derde partij, na de christendemocraten en de socialisten, maar vóór de liberalen.

Het elfde partijcongres op 19 en 20 april 1969, dat handelde over vrijheid, gelijkheid, democratische openheid en inspraak, kan opmerkelijk worden genoemd. Voor het eerst werd ook het thema leefmilieu aangesneden. In de loop van de volgende jaren bleef de partij hieraan aandacht besteden, zonder er electoraal voordeel uit te kunnen halen. De communautaire kwesties, met onder meer de grondwetsherziening van 1970 en haar gevolgen, bleven de partijagenda domineren.

Senaat

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 werd verder ingezet op lokale verankering. De partij legde 143 lijsten voor en steunde er 217 andere. Dat leverde 613 Vlaams-nationalistische verkozenen op. Minstens twaalf VU-leden of -sympathisanten konden een burge-meesterssjeerp omgorden.

De verkiezingsslogan van de VU voor de wetgevende verkiezingen van 7 november 1971 – ‘Maak ons nóg sterker’ – werd inderdaad opgevolgd. 586 917 kiezers of 11,11% brachten 21 VU-verkozenen in de Kamer. Zij werden in de Senaat bijgestaan door negentien partijgenoten. Bij de agglomeratie- en federatieraadsverkiezingen op 21 november 1971, werd de VU zelfs de tweede Vlaamse partij, na de CVP. Het kiesgebied beperkte zich tot de Brusselse Agglomeratie en de Randfederaties Asse, Halle, Tervuren, Vilvoorde en Zaventem – met andere woorden precies het gebied dat de inzet was van taalpolitieke twisten.

Van zweep- tot beleidspartij

Eind 1975 volgde Hugo Schiltz Frans Van der Elst op als partijvoorzitter. Onder zijn leiding zou de partij ideologisch verdiepen en evolueren tot een partij met beleidsverantwoordelijkheid. Tot dan had de VU vooral een rol gespeeld als zweeppartij om Vlaamse thema's op de politieke agenda te zetten en druk uit te oefenen op de Vlaamse verkozenen van de andere politieke partijen. De wetgevende verkiezingen van 10 maart 1974 brachten een licht

electorale terugval voor de VU, maar dat vertaalde zich niet in minder volksvertegenwoordigers: 22. In de Senaat moesten wel drie zitjes worden afgestaan en bleven zestien VU-senatoren over. De partij werd voor het eerst, samen met het Front démocratique des Francophones (FDF) en het Rassemblement Wallon (RW) uitgenodigd om over een regeringsvorming te praten. Vooral de staatshervorming kwam hierbij aan bod, maar door de tegenstellingen tussen de

federalistische partijen koos formateur Leo Tindemans ervoor alleen het RW aan zijn rooms-blauwe kabinet toe te voegen. De gesprekken leidden tot beperkte communautaire aanpassingen, maar ze bevorderden ook, tegen de zin van de VU, de vorming van een Brussels gewest.

Boven: Partijmilitanten op propagandatocht voor de verkiezingen van 17 april 1977. [ADVN, VFA11428/8]

Links: Betoging voor de inrichting van Nederlandstalig onderwijs in de faciliteitengemeente Komen, 6 oktober 1979. [ADVN, AC858]

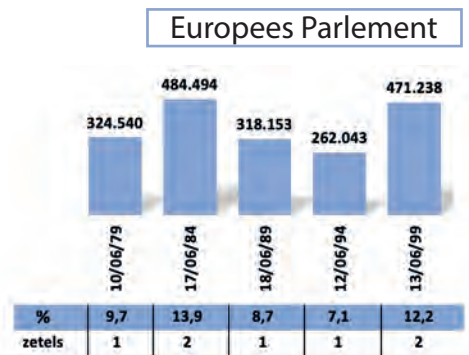

Hugo Schiltz opent op 22 september 1985 het partijcongres in aanloop naar de federale verkiezingen van 13 oktober. [ADV, VFB1743/57]

De resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 zorgden met 745 VU-verkozenen en een deelname aan meer dan twintig schepencolleges voor een verdere versterking van de lokale aanwezigheid.

In de loop van 1975 en 1976 werden VU-kopstukken betrokken bij informele en officiële gesprekken over de toekomst van de Belgische instellingen. Het klimaat verbeterde voor een deelname van de VU aan de regering. In 1977 was het zover. Voor de verkiezingen van 17 april 1977 trok de partij naar de stembus met de slogan 'Gedaan met geven en toegeven'. Een electorale stagnatie, twee mandaten minder in de Kamer (twintig) en een meer in de Senaat, betekende geen hinderpaal om mee aan te schuiven aan de onderhandelings-tafel. Samen met socialisten, christendemocraten en FDF sloot de VU

op 24 mei het Egmontpact, waarbij de contouren werden vastgelegd voor een federale hervorming van de staat. De tegenstand binnen en buiten de partij was echter groot. Vooral het behoud van de taalfaciliteiten en het zogenoemde inschrijvingsrecht bleken moeilijk verteerbaar. Als pasmunt voor waarborgen voor de Vlamingen in de hoofdstad zouden Franstalige inwoners uit de zogenaamde Egmont-gemeenten zich in een Brusselse gemeente fictief kunnen inschrijven en daardoor bepaalde taalfaciliteiten en stemrecht voor kandidaten uit het Brusselse bekomen.

De tegenstand tegen het Egmontpact nam toe en leidde tot afscheuringen. Karel Dillen en Lode Claes richtten elk een eigen partij op, respectievelijk de Vlaams-Nationale Partij (VNP) en de Vlaamse Volkspartij (VVP). Enkele aanpassingen, onder meer op vraag van de VU, mondden uit in de Stuyvenbergakkoorden, maar de tegenstand in Vlaanderen verflauwde niet. Bij de verkiezingen van 17 december 1978 werd de compromisbereidheid van de VU-onderhandelars zwaar afgestraft. Voor de Kamer viel de partij terug op 388 783 stemmen of zeven procent van de kiezers, wat haar veertien zetels opleverde. In de Senaat bleven nog elf VU-mandatarissen over. Voor

De VU en Europa

De VU stond als pro-regionalistische beweging positief tegenover het Europese integratieproject. Daarbij werd het autonomiestreven van Vlaanderen gekaderd binnen het Europa van de regio's. Op 10 juni 1979 werd Maurits Coppieters het eerste VU-Europarlementslid. Hij richtte mee de Europese Vrije Alliantie (EVA) op, een samenwerkingsverband van Europese nationalistische en regionalistische partijen. In 1981 volgde Jaak Vandemeulebroucke hem op. Na de Europese verkiezingen van 17 juni 1984 kreeg hij het gezelschap van Willy Kuijpers. Met de Europese verkiezingen van 18 juni 1989 ging het tweede mandaat verloren, zodat Vandemeulebroucke als enig VU-Europarlementslid overbleef. Op 12 juni 1994 verlengde hij zijn mandaat, maar in 1998 stond hij zijn zetel af aan Nelly Maes. Op 13 juni 1999 behaalde het kartel VU-ID twee Europese parlementszetels, voor Bert Anciaux en Nelly Maes; nog datzelfde jaar volgde Bart Staes Bert Anciaux op.

het eerst had een concurrerende Vlaams-nationalistische lijst een zetel behaald: de kartellijst van de Vlaamse Volkspartij (VVP) en Vlaams-Nationale Partij (VNP) die later werd omgevormd tot het Vlaams Blok, zond Karel Dillen naar de Kamer.

In de loop van de volgende jaren poogde de VU het verloren gegane krediet te herwinnen. De partij mengde zich in de controverse rond de crises in Voeren en Komen. In de nasleep van Egmont nam Hugo Schiltz ontslag als voorzitter. Op 8 september 1979 werd Vic Anciaux de nieuwe partijvoorzitter.

Intussen werd onder leiding van premier Wilfried Martens een nieuwe staatshervorming uitgewerkt. De VU vond die veel te beperkt. Naar aanleiding van de moeilijkheden in de Waalse staalsector eiste de partij dat de bevoegdheid over de nationale sectoren naar de gewesten werd overgeheveld.

Daarnaast sloot de VU aan bij de vredesgedachte, die met de slogan 'Nooit meer oorlog' ook direct na de Eerste Wereldoorlog sterk aanwezig was in de Vlaamse beweging. In de jaren 1980 nam een belangrijke VU-delegatie deel aan zowat elke grote betoging tegen de plaatsing van raketten en voor ontwapening.

De wetgevende verkiezingen van 8 november 1981 brachten een herstel mee voor de VU-vertegenwoordiging in het parlement. 588 438 kiezers stuurden twintig VU-verkozenen naar de Kamer en de Senaat telde voortaan zeventien VU-leden. De partij trad eind 1981 toe tot de proportioneel samengestelde eerste Vlaamse Executieve. Schiltz kreeg de portefeuille van Financiën en Begroting, maar probeerde ook de beperkte zelfstandigheid van Vlaanderen door ambtelijke bezoeken in Catalonië en Tsjechië gestalte te geven. De VU bleef in

de Vlaamse Executieve en de Vlaamse Raad, maar ook in het Belgisch parlement de Vlaamse eisen omtrent Voeren verdedigen. De partij mobiliseerde ook voor betogingen, zoals op 5 februari 1983 in Hasselt tegen de benoeming van Happart als burgemeester.

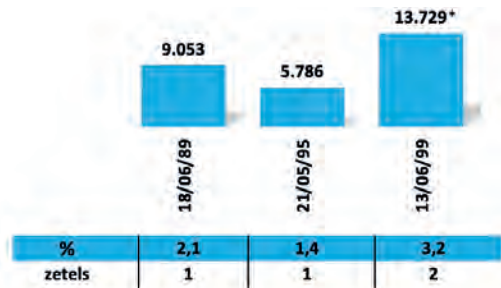
In de aanloop van de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 benadrukte de VU vooral de rol van de gemeente als bouwsteen voor de Vlaamse staat. Er werden ruim achthonderd VU-leden en -gezinden verkozen. De partij was in 73 schepencolleges vertegenwoordigd, met 26 burgemeesters en 63 schepenen. Ook op het lokale vlak profileerde de VU zich als een partij die beleidsverantwoordelijkheid opnam.

Op 13 oktober 1985 diende de partij een nieuwe nederlaag te incasseren. Ditmaal restten er nog zestien Kamerzetels en zestien zitjes in de Senaat. Vic Anciaux werd opgevolgd door Jaak Gabriëls en na de verkiezingen van 1987 kreeg de partij de kans om opnieuw mee te regeren. Een nieuwe staatshervorming werd zo mogelijk en daarin werd een aanzienlijk deel van de traditionele eisen van de VU

Bert Anciaux posierend voor een mediacampagne in het kader van de Vlaamse en federale verkiezingen van 21 mei 1995. [ADVN, VFA4136, © Wim Van Goethem]

Brussels Hoofdstedelijke Raad

* VU in kartel met VLD en onafhankelijken

verwezenlijkt. Belangrijke bevoegdheidspakketten gingen naar de gemeenschappen en de gewesten, er werd een regeling getroffen voor Brussel en voor de financiering van de deelgebieden. De derde fase van de staatshervorming, waarin de belangrijkste elementen zaten, bleef echter aanslepen. De partij raakte bovendien verdeeld over de abortusproblematiek. De electorale achteruitgang was ook op lokaal vlak voelbaar. In 1988 verloor de partij vrij algemeen en met een achteruitgang van 2,9% tegenover 1982. Bestuursakkoorden leverden niettemin nog negentien burgemeesters, 102 schepenen en veertien voorzitters in de Openbare Commissies voor Maatschappelijk Welzijn op.

In september 1991 stapte de VU uit de federale coalitie wegens de Franstalige politieke druk omtrent de verkoop van Waalse wapens. De daaropvolgende verkiezingen van 1991 zorgden voor een zware achteruitgang voor de VU, die was opgekomen als VU-Vlaamse Vrije Democraten. Gabriëls had gepoogd om de partij te heroriënteren en met een vernieuwings- en verjongingsactie een nieuw elan te geven. Dat kwam tot uiting op het partijcongres van 12 en 13 mei 1990 in Leuven. Meer democratie, een nieuwe politieke cultuur, solidariteit, een betere leefomgeving, pluralisme, vrede en een confederaal Europa waren de thema's die er aan bod kwamen. In het najaar van 1990 werd het Toekomstplan voor Vlaanderen voorgesteld. De verkiezingen van 1991 zouden de geschiedenis ingaan als 'Zwarte Zondag' door de grote stemmenwinst voor het Vlaams Blok. De VU hield voor

de Kamer – na een verlies van ruim 120 000 stemmen – nog 363 124 kiezers over, goed voor tien zetels. In de Senaat telde de VU nog acht mandatarissen.

In de Vlaamse regering en de Brusselse gewestregering namen respectievelijk Johan Sauwens en Vic Anceaux ministerfuncties op. Zij probeerden hun bevoegdheden maximaal binnen de grenzen van de staatshervorming te interpreteren.

Een partij in crisis

De stapsgewijze hervorming van België naar een federale staatsstructuur zorgde ervoor dat de VU een deel van haar electorale aantrekkingskracht verloor. Deze evolutie, de verkiezingsnederlaag in 1991 en de forse winst van het Vlaams Blok stortten de partij in een zware crisis.

Ook in andere partijen werden pogingen ondernomen tot ideologische vernieuwing en om het electoraat te verbreden. Vooral de verruimingsplannen van de liberale partijvoorzitter Guy Verhofstadt konden een aantal VU-politici bekoren. Gabriëls stapte op als voorzitter en verhuisde met een aantal mandatarissen naar de nieuw opgerichte Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD). Andere VU-mandatarissen trokken naar de CVP, het Vlaams Blok, de Socialistische Partij (SP) of Anders Gaan Leven (Agalev). Ook de partijleden reageerden verdeeld op de politieke signalen uit de VU en op de verleidingsmaneuvers van de andere partijen.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 verloor de VU een derde van haar aanhang. De interne tegenstellingen hadden ook in de lokale afdelingen voor verscheurdheid gezorgd. In de schepencolleges werd eveneens een achteruitgang vastgesteld, maar in Antwerpen en Gent kon de VU voor het eerst tot de bestuursmeerderheid toetreden.

Vlaams Parlement

De ideologische verscheidenheid die de Volksunie vanaf het begin had gekleurd, had al eerder tot een afscheiding van de uitersten geleid en bleek onder druk van de nieuwe uitdagingen opnieuw de partijsamenhang op de proef te stellen. De parlamentsfracties werden uitgedund door de vele overstappen en het einde van de VU werd voorspeld. De nieuwe partijvoorzitter Bert Anciaux moest het tij doen keren. De VU noemde zich de partij van het democratische Vlaams-nationalisme, waarmee ze zich afzette tegen het concurrerende Vlaams Blok. De ondertitel Vlaamse Vrije Democraten verdween uit de partijnaam. Vanuit de oppositie steunde de VU het Sint-Michielsakkoord, waarbij opnieuw een belangrijk deel van het partijprogramma werd verwezenlijkt.

Bert Anciaux stelde voor zichzelf en de partij een limiet van minstens 300 000 stemmen in de verkiezingen voor de Vlaamse Raad in 1995. Dat doel werd bereikt. Op 21 mei 1995 zorgden 338 188 kiezers ervoor dat negen VU-leden naar de eerste rechtstreeks verkozen Vlaamse Raad werden gestuurd. Voor de Kamer behaalde de VU 283 515 stemmen en vijf volksvertegenwoordigers. In de Senaat werden drie VU-verkozenen opgenomen. In de Brusselse Hoofdstedelijke Raad werd Vic Anciaux vervangen door Sven Gatz.

Na de verkiezingen van 1995 leek de VU de eenheid te hebben hervonden met een vernieuwd programma, een jongere leiding en jongere mandatarissen. De communautaire eisen werden verwoord in een onduidelijke keuze voor een confederaal staatsmodel in België.

In 1998 nam Anciaux tijdelijk ontslag als partijvoorzitter om een nieuwe verruimingsoperatie te leiden. Patrik Vankrunkelsven nam vanaf dan het voorzitterschap waar. Anciaux richtte de links-liberale verruimings- en vernieuwingsbeweging ID21 op, die vanaf 1998

Bij de ledenbevraging over de toekomst van de partij probeerden drie projecten de militanten te overtuigen. Bijvoorbeeld met dit tuitje van de groep Niet Splitsen. [ADV, VV01076]

een alliantie vormde met de VU. De alliantie VU-ID kende succes bij de verkiezingen van 1999. Zij telde acht verkozenen voor de Kamer, twee voor de Senaat, elf voor het Vlaams Parlement en een Brusselse raadszetel. Maar binnen de VU groeiden spanningen tussen de progressieven die voorstander waren van de vernieuwingsbeweging en anderen die de focus op de Vlaams-nationalistische thema's verkozen. De tegenstellingen zouden nog worden versterkt door de Vlaamse en federale regeringsvorming.

VU-voorzitter Vankrunkelsven koppelde de deelname aan de Vlaamse regering aan de eis voor een staatshervorming, een bevoegdheid die aan de federale overheid toebehoort. Formateur Verhofstadt beloofde als compromis de oprichting van een overlegforum over de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet en de herziening van de Financieringswet. Andere thema's zouden op tafel worden gelegd in een nieuwe intergouvernementele en interparlementaire conferentie voor de staatshervorming (Costa). Hoewel dit niet volledig beantwoordde aan de verwachtingen, stemde de VU in met Vlaamse regeringsdeelname en na interne strubbelingen werd Bert Anciaux uiteindelijk een ministerspost gegund. Ook Johan Sauwens werd opnieuw Vlaams minister, maar moest opstappen in mei 2001 na de onthulling van zijn aanwezigheid op een bijeenkomst van het Sint-Maartensfonds, een vereniging van oud-Oostfrontstrijders. Sauwens werd als minister opgevolgd door Paul Van Grembergen.

Een aantal eerder traditionele VU'ers had zich intussen verenigd in de Oranjehofgroep (genoemd naar een Gents restaurant). Geert Bourgeois, een van de voortrekkers van deze groep, werd bij een nieuwe voorzittersverkiezing begin 2001, voor het eerst rechtstreeks door alle leden, onverwacht als winnaar aangeduid, waarbij hij partijvoorzitter Vankrunkelsven versloeg.

De stemming legde een diepe kloof bloot tussen de strekkingen binnen de partij. Discussies over de toekomst van de partij en onenigheid over het Lambermontakkoord dat de vijfde staatshervorming vastlegde, leidden in 2001 tot een breuk in de VU-ID-alliantie. Bourgeois nam ontslag als voorzitter vanwege Lambermont en ondervoorzitter Fons Borginon nam het stuur over. Hij kon echter als nieuwe partijvoorzitter het tij niet meer keren. Een gemeenschapspolij project bleek niet meer haalbaar en de beslissing hoe verder te gaan, werd bij de leden gelegd.

Uit die ledenbevraging over de toekomst van de partij bleek eveneens een sterke verdeeldheid. Bourgeois verzamelde de meeste aanhangers (47%) in de groep Vlaams-Nationaal. De Toekomstgroep van Anciaux werd door ruim 22% van de VU-leden gesteund, terwijl een middengroep met de naam Niet Splitsen 30% van de stemmen kreeg. Geen van de drie groepen mocht dus, bij gebrek aan een absolute meerderheid, de naam 'Volksunie' overnemen, maar de groep Vlaams-Nationaal kreeg de facto de partij in handen. Hierbij dient ook vermeld dat van de 15 297 stemgerechtigden, slechts 9 801

leden (64%) deelnamen aan het referendum. De groep Niet Splitsen hield snel op te bestaan. De Toekomstgroep richtte de partij Spirit op, terwijl de groep Vlaams-Nationaal actief bleef onder de naam Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA). Daarnaast vertrok een aantal kopstukken naar andere partijen. **[FRANK SEBERECHTS]**

Selectie van bronnen: F. Van der Elst, *Twintig jaar Volksunie (1954-1974). Een beknopt overzicht van de wording, de stichting en de geschiedenis van de Vlaams-nationale partij*, Brussel, 1974; E. Raskin, *Van binnenuit bekeken. De herinneringen van een VU-parlements lid*, Antwerpen, 1980; T. Van Overstraeten, *Op de Barrikaden. Het verhaal van de Vlaamse Natie in wording*, Brussel, 1984; F. Van der Elst, *De bewogen jaren. Mijn memoires 1920-1958*, Tielt, 1985; K. Hoflack, *Monologen met Hugo Schiltz*, Leuven, 1992; F. Seberechts, *De Vlaams-nationale partijen in de gemeenteraadsverkiezingen na de Tweede Wereldoorlog*, in: *De Gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970). Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium*, Spa, 2-4 september 1992, 1992, pp. 275-292; Ba. De Wever, *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek (1949-1965): het arrondissement Antwerpen*, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1995; S. Govaert, *La Volksunie. Du déclin à la disparition*, in: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 2002, nr. 1748; F. Seberechts, *Onvoltooid Vlaanderen. Van taalstrijd tot natievorming*, Antwerpen, 2017; E. Clijsters, *Volksunie/Vlaamse democraten 1965: van "vurig begeerde eendracht" naar "misdadige broederstrijd"*, in: *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging*, jg. 80, 2021, nr. 1, pp. 5-36 en nr. 2, pp. 101-129; M. Maes, *De ledenaantallen van de politieke partijen in België*, KU Leuven, 1988; S. Fiers, *De partijvoorzitters in België*, KU Leuven, 1998.

Ministers en staatssecretarissen

De VU leverde ministers en staatssecretarissen voor verschillende regeringen op het federale en het regionale niveau. De partij trad voor het eerst tot de Belgische regering toe in 1977-1978, in de regering-Tindemans IV. **Hektor De Bruyne** werd minister van Buitenlandse Handel. **Rik Vandekerckhove** kreeg de portefeuille van Wetenschapsbeleid. Tenslotte werd **Vic Anciaux** staatssecretaris van Nederlandse Cultuur en Sociale Zaken, toegevoegd aan de minister voor het Brussels Gewest. De drie behielden deze bevoegdheden in de regering-Vanden Boeynants II (1978-1979). Ook in de federale regering-Martens VIII (1988-1991) kreeg de VU twee ministers en één staatssecretaris. **Hugo Schiltz** ontving de portefeuille van Begroting en Wetenschapsbeleid, terwijl **André Geens** minister van Ontwikkelingssamenwerking werd. **Jef Valkeniers** bleef tot 1989 staatssecretaris voor het Brussels Gewest. Op het Vlaamse niveau werkte de VU aan verschillende kabinetten mee. In de regering-Gaston Geens I (1981-1985) kreeg **Hugo**

Schiltz Financiën en Begroting toegewezen. **Johan Sauwens** nam deel aan verschillende regeringen: als minister van Openbare Werken in de regering-Geens IV, als minister van Verkeer, Buitenlandse Handel en Staatshervorming in de regeringen-Van den Brande II (1992) en III (1992-1995) en als minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Sport in de regering-Dewael I (1999-2001). In dit kabinet kreeg **Bert Anciaux** de heterogene portefeuille van Cultuur, Jeugd, Huisvesting, Stedelijk beleid, Brusselse aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking. Johan Sauwens werd in mei 2001 opgevolgd door **Paul Van Grembergen**. **Vic Anciaux** werd driemaal staatssecretaris in de Brusselse regering, namelijk in de kabinetten-Picqué I (1989-1992), II (1992-1995) en III (1995-1999). Hij kreeg telkens de bevoegdheden Migrantenbeleid, Energie en Brandweer toegewezen. In 1997 nam hij ontslag na een conflict over het taalhoffelijkheidsakkoord in Brussel. Hij werd opgevolgd door **Sven Gatz**.

VAN DE BARRICADE NAAR HET DEPOT Het Volksunie-archief in het ADVN

Van het belang van het Volksunie-archief zullen weinigen overtuigd moeten worden. De partij was namelijk de eerste geslaagde en duurzame poging om na de Tweede Wereldoorlog het Vlaams-nationalisme partijpolitiek te groeperen. Dit artikel probeert op samenvattende en niet-exhaustieve wijze het archief van de Volksunie in het ADVN te vatten.

Eerst en vooral is het belangrijk te duiden dat er niet één Volksunie-archief is, net zoals de partij uit verschillende geledingen bestond. Het ADVN bewaart partijarchief dat, deels complementair en deels overlappend, werd gevormd, bewaard en overgedragen door tientallen actoren: het partijsecretariaat, de bestuurs-, staf- en kaderleden, de parlementaire fracties, de volksvertegenwoordigers, ministers en hun medewerkers. Los van het nationale partijarchief zijn er ook de archieven van provinciale, arrondissementale, kantonale en lokale partijafdelingen, elk met hun eigen bestuursleden en medewerkers. Het ADVN verzamelt en bewaart al deze archieven die samen de geschiedenis van de Volksunie documenteren.

Het Barricadenplein in Brussel, waar het secretariaat van de Volksunie vanaf het midden van de jaren zeventig op nummer 12 (linksboven) gevestigd was. [ADVN, VFA11473]

In 1990 werd reeds iets meer dan zestig meter archief bij het ADVN in bewaring gegeven. De omvangrijkste overdracht volgde echter in 2005, vier jaar na de ontbinding van de Volksunie, toen rechtsopvolger N-VA het Barricadenplein verruilde voor een nieuw hoofdkwartier in de Liefdadigheidstraat. Het overbrengen van het resterende partijarchief was tot dan de grootste logistieke operatie van het ADVN en nam meerdere dagen in beslag. Sindsdien volgden nog een aantal kleinere aanvullingen waardoor het archief vandaag in totaal zo'n 180 lopende meter documenten omvat. De volledige inventaris van het Volksunie-archief kan geraadpleegd worden langs <https://volksunie.advn.be/archief>.

Zoals elk archief vertoont dit archief lacunes en in dit geval enkele opvallende. Er is namelijk weinig bewaard gebleven uit de jaren zestig en bijna niets uit de jaren vijftig. Meerdere oorzaken worden hiervoor genoemd, maar het blijft voorsnag bij hypothesen. Een eerste hypothese luidt dat er in de beginjaren nauwelijks aandacht was voor het archief, laat staan dat het belang van de bewaring ervan correct werd ingeschat. Bij de oprichting van een partij komt bovendien al meer dan genoeg kijken, zoals het uitwerken van een programma en een partijstructuur en de zoektocht naar financiële

Het omvangrijkste onderdeel is het archief gevormd en destijds bewaard op het partijsecretariaat (BE ADVN AC 54) dat in de jaren 1960 verhuisde van Antwerpen (Kipdorp) naar Brussel (Volderstraat) en vanaf 1974 aan het Barricadenplein gevestigd was. In de loop van de jaren

Verkiezingsaffiche voor de wetgevende verkiezingen van 1961, die werden uitgeschreven na de stakingen en de val van de regering rond de invoering van de Eenheidswet. [ADVN, VAFB137]

middelen, kandidaten en propagandisten. Andere mogelijke verklaringen zijn de vrees voor confiscaties door de Staatsveiligheid, de bewaring door de protagonisten zelf en niet centraal door de partij, of het simpelweg verloren gaan bij de verhuis van het secretariaat van Antwerpen naar Brussel. Een laatste hypothese, die af en toe opduikt, is dat een dissident midden de jaren 1960 met een deel van het archief aan de haal ging. Zoals wel vaker het geval zal het een combinatie zijn van factoren die geleid heeft tot een lacune voor de eerste jaren.

Laten we echter vooral kijken naar wat wel bewaard is gebleven. Het partijarchief bestaat onder andere uit de algemene briefwisseling (1970-2001), vergaderdocumenten van de partijraad (1963-2001) en het partijbestuur (1963-2001), documenten over de administratie maar natuurlijk ook dossiers inzake de congressen en andere partijdagen, de campagnes en acties van de VU, beleidsvoorbereidende documenten over de standpunten rond velerlei onderwerpen en documenten over de fracties van de verschillende parlementen. Natuurlijk zijn er ook de dossiers inzake de verschillende verkiezingen over onder meer de organisatie en financiën van de campagnes, de resultaten, propaganda en de lijstvorming. Ook uit de relatie tussen het secretariaat en de algemeen voorzitter enerzijds en de plaatselijke afdelingen en arrondissementen anderzijds (1965-2000)

is archief voortgekomen. Alle pijlers van de partijwerking lijken dus aanwezig te zijn in het archief. Behalve papieren archief vormde het partijsecretariaat ook digitaal archief. Hier vinden we naast documenten over de vergaderingen, de bestuursorganen en de activiteiten, congressen en verkiezingen ook documenten over de redactie van *Wij en De Toekomst* en allerlei digitale communicatie (webstekken en nieuwsbrieven). Ook hier kan de geïnteresseerde onderzoeker veel informatie vinden.

Campagnewebsite van de Volksunie voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2000. V.l.n.r.: Margriet Hermans, Geert Bourgeois, Johan Sauwens en Bert Anciaux. [ADVN, VEA107]

Het partijarchief bevat ook archief met betrekking tot de dochterorganisaties van de Volksunie. Er is het archief van het Vlaams Nationaal Studiecentrum (VNS). De werking van deze studiedienst is verre van volledig gedocumenteerd in het archief, maar onder andere de dossiers inzake de verschillende werkgroepen bieden veel mogelijkheden voor onderzoek naar partijstandpunten. Ook is er de algemene briefwisseling en het beleidsvoorbereidende werk. Daarnaast is er archiefmateriaal van het Vormingscentrum Lodewijk Dosfel (VCLD), dat vormingen organiseerde voor het partij kader. Vooral de algemene briefwisseling en de dossiers inzake de georganiseerde cursussen springen hier in het oog. Er is ook het Vlaams Pers,

Algemeen voorzitter Bert Anciaux houdt een toespraak op het congres 'Vitamines voor Vlaanderen' in Brussel op 12 maart 1995. Rechts van hem zien we Johan Sauwens en Chris Vandenbroeke. [ADVN, VCC232]

nationalisme in VLAANDEREN!

verleden, heden en toekomst

een projekt van het vormingscentrum L. Dosfel v.z.w.

Het Vormingscentrum Lodewijk Dosfel zorgde voor de kadervorming. De georganiseerde cursussen behandelden zeer uiteenlopende onderwerpen; van de partij-identiteit tot lokale beleidskeuzes. Doorheen de jaren werden ook talloze vormingen gegeven over de Vlaamse beweging en het Vlaams nationalisme. [ADV.N, D21524(2/4)]

VORMINGSCENTRUM LODEWIJK DOSFEL vzw, Bannesteeg 4 - 9000 GENT / 091/25.75.27
2de en gewijzigde druk
copyright VCLB/0285

Radio en TV-Instituut (VPRTI), de organisatie achter onder meer het partijweekblad *Wij* en de politieke tribunes in de audiovisuele media. Dit gedeelte van archief bevat voornamelijk documenten over de abonnementenadministratie, de verschillende reorganisaties van het weekblad, de bijdragen, briefwisselingen en documenten over de publiciteit. Aansluitend bevat het archief van de Vlaams Nationale Omroepstichting (VNOS) documenten over de zogenaamde 'uitzendingen door derden' op de openbare omroep. Verder is er ook de Vereniging van Vlaamse Mandatarissen (VVM). Hier vindt men onder meer beleidsvoorbereidende documenten voor de verschillende mandatarissen op gemeenteniveau, alsook documenten over de studiedagen en de vergaderingen van de stuurgroep. Een andere dochterorganisatie was de Sportcommissie van de Volksunie, de vzw die ontstond uit de werkgroep van de studiedienst en het sportbeleid in Vlaanderen verder poogde uit te werken. Dit gedeelte bevat voornamelijk vergaderdossiers. Ten slotte is er ook nog het archief van het Vlaams Internationaal Centrum (VIC), dat in 1976 werd opgericht om de Vlaamse invloed in de internationale (ontwikkelings) samenwerking te vergroten. De werking hiervan wordt gereflecteerd in de bewaard gebleven briefwisseling, vergaderverslagen en nota's.

Samenvattend kan gesteld worden dat de documenten een niet-exhaustieve, maar wel zeer interessante inkijk bieden op de werking van deze vzw's en zodoende op de werking van de Volksunie in al haar facetten.

Ondanks de hiaten voor de beginjaren biedt het partijarchief enorm veel onderzoeksmogelijkheden voor het Vlaams-nationalisme vanaf voornamelijk de jaren 1970. De onderzoeker vindt er bijvoorbeeld dossiers inzake een sleutelthema als de staatsvormingen, maar ook documenten die het proces van de inhoudelijke verbreding van het Vlaams-nationalisme belichten. Het archief bevat talloze documenten die de partijstandpunten over een enorm brede waaier aan onderwerpen blootleggen. Ethische kwesties als euthanasie en abortus, maar ook mobiliteit, sport, defensie en vrede, leefmilieu, onderwijs, justitie, gezondheidszorg, migratie en cultuur en nog veel meer.

Een kanttekening die nogal onvermijdelijk is in de archiefwereld, is dat niet alle dossiers de indruk geven volledig te zijn en bovendien is de dossiervorming vaak chaotisch en soms schijnbaar willekeurig. Veel zal op andere plekken in de collectie gedocumenteerd zijn of ontbreken. Toch is het voor iedere onderzoeker een aanrader om de inventaris ter hand te nemen en de relevante stukken en dossiers te raadplegen. Hoewel de dossiers dus hoogstwaarschijnlijk niet allemaal even volledig zijn, bieden ze zeker en vast een meerwaarde voor onderzoek.

De onderzoeker die in het partijarchief niet vindt wat hij of zij zoekt, kan ook terecht in andere archieven met betrekking tot de Volksunie. Zo zijn er de vele tientallen archieven van afdelingen en van arrondissementsbesturen. Het zou ons te ver brengen om ze allemaal op te sommen. Ook de archieven van verschillende mandatarissen en kaderleden zijn onmisbaar om een volledig beeld van de Volksunie te krijgen. Hierbij denken we aan de persoonsarchieven van volksvertegenwoordigers als Maurits Coppieters, Daniël Deconinck, André De Beul, Oswald Van Ooteghem, Jaak Vandemeulebroucke, Walter Luyten, Jan Caudron, Nelly Maes, Hugo Coveliers, Willy Kuijpers, Jef Valkeniers, Paul Van Grembergen, Jef Olaerts, Patrik Vankrunkelsven en Frans Baert. Maar ook aan de archieven van de ministers, staatssecretarissen en hun kabinetten, zoals Vic Anciaux, Hugo Schiltz,

Hector De Bruyne, André Geens, Rik Vandekerckhove, Johan Sauwens, Bert Anciaux en Paul Van Grembergen. Een derde categorie zijn de archieven van de vele personen die op andere niveaus actief waren. Ook in deze archieven bevinden zich belangrijke dossiers inzake de geschiedenis van de Volksunie.

Een uitstekend voorbeeld van hoe een persoonsarchief de hiaten in het partijarchief kan opvullen, is het archief van stichter-voorzitter Frans Van der Elst (BE ADVN AC 164). In zijn archief wordt bijvoorbeeld de werking van de Volksunie in de jaren 1950 en 1960 gedocumenteerd, zij het niet exhaustief, met briefwisseling, documenten over de partijraad en het partijbestuur, maar bijvoorbeeld ook documenten over de congressen.

Ten slotte verdienen ook de archieven van de fracties van het Vlaams Parlement (BE ADVN AC 151) en de Kamer (BE ADVN AC 411), de Volksuniejongeren (BE ADVN AC 537) en van de Federatie van Vlaamse Vrouwengroepen (FVV) (BE ADVN AC 98) een vermelding. De fractiearchieven bestaan uit dossiers inzake de commissies, briefwisseling, documenten over de fractievergaderingen, documenten over de teksten voor de pers en de vragen, tussenkomsten en interpellaties. Het archief van de Volksuniejongeren bevat documenten over de oprichting, briefwisseling, administratie en boekhouding en dossiers inzake de werkgroepen en activiteiten (congressen en vormingen). In het archief van de FVV vinden we per provinciale afdeling de werkingsdossiers per jaar terug.

Een zelfklever van de Volksuniejongeren. Vrede stond steeds centraal in de standpunten van de VUJO. [ADVN, VPPA693]

Alles bij elkaar genomen is het archief van de Volksunie een fascinerende bron om de geschiedenis van Vlaamse en Belgische politiek te onderzoeken en beschrijven. Twintig jaar na de ontbinding is de tijd rijp om hier werk van te maken en de rol en invloed van de Volksunie verder uit te klaren. Het ADVN verwelkomt jullie hiervoor met plezier.

[JENS BERTELS]

Het ADVN bewaart naast het archief van het partijsecretariaat een 200-tal archieven van personen (mandatarissen en kaderleden) en organisaties (afdelingen, arrondissementen en mantelorganisaties) verbonden met de Volksunie. Toch vertoont de collectie nog vele hiaten. Hebt u nog vergaderverslagen, briefwisseling, lokale tijdschriften, affiches, foto's, filmmateriaal, kortom erfgoed dat kan helpen om de geschiedenis van de Volksunie te schrijven? Aarzel dan niet om contact op te nemen met het ADVN langs collectie@advn.be of 03 225 18 37.

Nú met de VOLKSUNIE

sociaal & federaal

**NOOIT
MEER
OORLOG!**

volksuniejongeren

V.U. 1980 Brusselweg 12 1200 Brussel
Kijk naar deget art. 1982

STOP

DOEL 5

VOLKSUNIE

Voor uw
taalrechten
Kiest VOLKSUNIE

VU
VOLKSUNIE

ZELFBESTUUR

**150
JAAR**

VU

VOLKSUNIE

WILT U ZO'N EUROPA

OF ZO'N EUROPA?

VOOR EEN EUROPA WAAR VLAMINGEN THUIS ZIJN.

VU
VLAMINGEN
ZAKENLIJKE

**ik ben katholiek
als de heren zo goed
doch ik kies de par-
ty van Vlaanderen.**

Volksunie lijst nr 4

HAGELAND

misjoenen...

test

wanneer ge

stem VO

**SP
PRO
BR**

**tegen de
Kiest VO**

Geen
belgische armoede
maar
Vlaamse welvaart
VOLKSUNIE
in ons aller belang

LITSING
OVINCIE
RABANT

TIENTALLEN METERS GEDRUKTE VOLKSUNIEPERS Het weekblad *Wij* en zijn kleine broertjes

Een primeur voor *Wij*

Op 5 februari 1966, nog geen week na de grimmige betoging in het Genkse Waterschei, kopte *Wij* in grote letters 'Onder een socialistisch minister van Binnenlandse Zaken worden stakers doodgeschoten'. Het was niet zozeer de titel die verraste als wel de foto – met een naar eigen zeggen hoog "dynamiet" gehalte – die op de voorpagina prijkte en moest choqueren. Het beeld werd genomen tijdens de mijnwerkersbetoging van 31 januari als reactie op de aankondiging van de sluiting van de mijn in Zwartberg. Bij de rellen kwamen twee twintigers om: Valère Scelp en Jan Latos. Het Volksunietijdschrift toonde de confrontatie tussen rijkswachters en gewonde betogers en deelde de foto met binnen- en buitenlandse persbureaus. Het was één van de weinige keren dat *Wij* een primeur te pakken had.

In die onstuimige jaren 1960 was *Wij* al lang niet meer het enge partijblad van bij de start maar een opinieblad met actualiteitswaarde dat ook het brede publiek wou aanspreken. Naast de traditionele thema's zoals amnestie en zelfbestuur maakte het ruimte voor sociaaleconomisch nieuws. De campagne 'Werk in eigen streek', die reeds eind jaren 1950-begin jaren 1960 door de Volksunie was gelanceerd, kreeg met de mijnproblematiek in het partijblad een extra dimensie. *Wij* kon genieten van de hoge populariteit van dit thema en slaagde er ook af en toe in concurrentie te voeren met de Vlaamse dag- en weekbladers.

Het partijblad van de Volksunie is allicht het best gekend onder de naam *Wij*, maar heette in het prille begin gewoonweg *De Volksunie*. Het blad verscheen initieel maandelijks, nadien halfmaandelijks en daarna wekelijks, en werd gedrukt op het formaat van een kleine krant. Het eerste nummer werd verdeeld in januari 1955. Op de voorpagina stond het *Manifest van de Volksunie*. Het was een punts-gewijze opsomming van het partijprogramma ondertekend door de stichters van de Volksunie en de boegbeelden van de partijpolitieke Vlaamse beweging die na een donkere periode geleidelijk aan opnieuw ontwaakte. Het blad was vooral een instrument om de nieuwe partij bekend te maken, de ideeën te verspreiden en om aan kadervorming te doen. De krant werd gekenmerkt door een militante schrijfstijl waarbij andere partijen en de Belgische overheid hard werden aangepakt en wantoestanden aan de kaak werden gesteld.

Een moeizame start: maandblad *De Volksunie* wordt weekblad *Wij*

Tijdens het eerste decennium groeide *De Volksunie* van een maandblad met slechts acht pagina's naar een weekblad met drie keer zoveel inhoud. De aanvankelijk amateuristische redactie werd verruimd en geprofessionaliseerd. Men opteerde voor een meer commerciële aanpak en zo werd de evolutie ingezet naar een algemeen opinieblad dat ingang kon vinden bij een ruimer publiek. Om deze vernieuwing kracht bij te zetten, wijzigde de partij in november 1965 de naam van de krant in: *Wij, Vlaams-nationaal*, of kortweg *Wij*. Het partijblad sloeg hiermee een nieuwe weg in en stond aan de vooravond van zijn succes.

Na een jaar werking waren er zo'n 1 300 abonnees, maar dat aantal zou snel toenemen. In 1958 was het aantal al meer dan verdubbeld tot 3 000 en eind 1961 werden 8 693 abonnementen geteld. Een hoogtepunt was 1973 toen een lezerspubliek werd bereikt van meer dan 16 000 abonnees. De stijging verliep gelijkmatig met het succes van de partij op vlak van

leden en kiezers, maar een lidmaatschap van de Volksunie leidde niet automatisch tot de ontvangst van de krant. Een apart abonnement was vereist.

Door de intensieve colportage van het blad lag het aantal abonnees op het partijblad aanvankelijk hoger dan het aantal partijleden. De gestage uitbouw van de partij bracht hier tegen het midden van de jaren 1960 verandering in en zorgde toen voor meer partijleden dan abonnees.

Van communautaire berichtgeving tot internationale wapenhandel

Het partijblad werd uitgebouwd onder de supervisie van verschillende redacteurs. De eerste hoofdredacteur en tevens partijvoorzitter was Walter Couvreur. De combinatie van taken deden het blad weinig goeds en bovendien verliet hij zes maanden later tijdelijk de partij wegens een dispuut over de aanpak van de propaganda. Couvreur wou het blad omvormen tot een dagblad, wat grotere financiële risico's met zich meebracht. Frans Van der Elst nam zijn rol als voorzitter en hoofdredacteur over. Onder zijn hoede werd het partijblad inhoudelijk stelselmatig uitgebreid. Naast de traditionele thema's uit de naoorlogse Vlaamse beweging zoals amnestie, federalisme en het internationaal meestreven met andere volkeren naar autonomie was er ook ruim aandacht voor sociaaleconomische onderwerpen, bij voorkeur met een communautaire tint. Er werd veelvuldig geschreven over de problematiek van de landbouw en de middenstand, de problematiek van de sluitingen van de mijnen, maar ook over ontwikkelingshulp en de voormalige Belgische kolonie Congo. Daarnaast was er plaats voor cultuur en sport. Het aantal medewerkers aan het blad werd gaandeweg uitgebreid.

Het eerste nummer van het partijblad *De Volksunie*. [ADV, VY900001]

Bij zijn afscheid als hoofdredacteur in 1965 liet Van der Elst een vrij klassiek partijorgaan over aan Toon Van Overstraeten, die op zijn beurt in 1971 het hoofdredacteurschap aan Paul Martens doorgaf. Beide redacteurs bouwden mee aan de vernieuwing van het weekblad, dat toen zijn hoogdagen beleefde. Naast de hoofdmoot die bestond uit politieke actualiteit, wonnen ook nieuwe thema's aan terrein. Zo trad tijdens de jaren 1970 de milieuproblematiek meer en meer op de voorgrond en werd de Volksunie een pionier van het ecologische gedachtegoed. Ook het nieuws uit de vele nieuwe VU-afdelingen die als paddenstoelen uit de grond rezen, kreeg een meer prominente plaats in het nationaal ledenblad toegemeten.

De Volksunie eiste gaandeweg haar plaats op in het nationale politieke landschap. Het ledenaantal van de partij bereikte een piek in 1975 met meer dan 54 000 leden. Ook op provinciaal en regionaal niveau werd de partij organisatorisch uitgebouwd. Heel wat VU-afdelingen startten met de uitgave van een eigen maandblad, sommigen met meer succes dan de anderen. Wanneer in 1978 de Volksunie naar aanleiding van het Egmontpact bijna de helft van zijn kiezers verliest, dient ook *Wij* op zoek te gaan naar een nieuw elan. Een nieuw tijdperk voor het nationaal weekblad werd ingeluid met de samenstelling van een comité van redacteurs, beroepsjournalisten voorgezeten door journalist-schrijver Maurits Van Liedekerke. Hij zou in 1984 ook hoofdredacteur worden.

Gedurende de jaren 1980 en 1990 weerspiegelde *Wij* nieuwe thema's waarvoor de partij zich engageerde. Zo organiseerde de Volksunie

Propagandisten colporteren het partijblad op de Grote Markt van Sint-Niklaas, jaren 1950. [ADVN, VFA825]

acties tegen bewapening en wapenhandel en publiceerde het in 1986 en 1987 geheime documenten over wapentrafiëk vanuit Zeebrugge. De hoge actualiteitswaarde van het partijblad kon de neergang van het aantal abonnees niet keren en daarom achtte de redactie de tijd rijp om het blad een nieuw imago aan te meten. In 1989 werd het formaat van de krant overboord gegooid en werd *Wij* een magazine met 44 of meer pagina's. Maar het streven naar verjonging van het nationaal ledenblad bracht geen extra abonnees op. Integendeel zelfs. *Wij* vond maar weinig lezers buiten de kring van Volksunie-gezinden. In 1993 besliste de redactie opnieuw over te stappen op het krantenformaat. Twee jaar later telde het blad nog slechts 6 000 abonnees en werd beslist om het kaderblad *De Toekomst* vanaf 1996 te verruimen tot een maandelijks ledenblad. Met een nieuw publicatieplan werden vanaf januari 2001 *Wij* en *De Toekomst* vervangen door *Volle Manen*, nog steeds onder de redactie van Van Liedekerke. Het betekende wel het definitieve einde van een politiek weekblad dat 45 jaar met wisselend succes de spreekbuis was van de Volksunie.

Interne keuken

Hoewel het partijblad vanzelfsprekend niet bedoeld was om interne onenigheden te etaleren, werden deze niet doodgezwegen. Het ontslag van medeoprichter en ondervoorzitter Herman Wagemans in 1958 was lang hét gespreksonderwerp in *De Volksunie*. Onder meer door zijn passieve politieke rol als kamerlid werd hij als lijsttrekker opzij gezet in het voordeel van Van der Elst. Ook de staatshervorming maakte meermaals de scherpe tongen in *Wij* los. In 1975 kregen

senator Lode Claes en voorzitter Hugo Schiltz heel wat kritiek te verwerken omdat ze achter de schermen hadden onderhandeld over een mogelijke regeringsdeelname en bijgevolg bereid bleken toegevingen te doen. Schiltz' droom om de Volksunie toe te laten treden tot de nationale regering, kon op weinig bijval rekenen bij de traditionele rechtse Vlaams-nationalisten binnen de partij en werd in het partijblad uitgebreid bediscussieerd. Toen in 1977 Schiltz de

totstandkoming van het Gemeenschapspact mee ondersteunde en met de Volksunie toetrad tot de regering, kwamen in *Wij* zowel voor als tegenstanders van dit Egmontpact aan het woord. De interne tegenstellingen werden ook voor de buitenwereld duidelijk. Tot slot werden ook partijwissels onder politici een felbesproken fenomeen: in 1993 bijvoorbeeld haalde het partijblad fel uit naar de Kamerfractieleider Herman Candries toen die overstapte naar de Christelijke Volkspartij (CVP).

Voor de Volksunie, die niet kon rekenen op een bevriende dag- of weekbladpers, was een eigen publicatie steeds van groot belang geweest. De inhoudelijke organisatie van het partijblad bleek een constante uitdaging voor de redactie. Daarenboven was het opbouwen van een lezerspubliek eveneens een aartsmoeilijke taak, want het nationaal ledenblad strikte na een verkiezingsoverwinning niet per se meer abonnees. Toen de partij in 1981 haar hoogste aantal stemmen haalde, viel het abonnementenbestand terug naar een historisch laag peil.

De kleine broertjes

Het partijblad *Wij* was beslist niet het enige Volksunietijdschrift. Heel wat kleine en grote VU-afdelingen creëerden een eigen spreekbuis voor hun lokale achterban. De Volksunie stond als partij voor een vernieuwende en niet verzuilde aanpak. Anders dan bij de traditionele partijen was de sturing van bovenaf losser en konden lokale contexten een grotere rol spelen. Daarnaast waren er ook tijdschriften die zich tot een bepaalde doelgroep richtten – het gaat dan vooral

om vrouwen en jongeren – en bladen die gedurende een bepaalde periode inzetten op een specifiek thema. Collectiemedewerker Sam Bordon dook in de ADVN-collectie en bracht de grote variatie aan 'extra' Volksuniebladen in kaart. Hij telde 753 verschillende Volksunietitels in de collectie. Het totale aantal aan uitgegeven materiaal ligt zelfs een stuk hoger omdat (nog) niet elke uitgave de weg naar het ADVN vond.

Doelgroepen

Wij Vrouwen was het orgaan van de Federatie van Vlaamse Vrouwen-groepen vzw (FVV), opgericht in 1975, onder impuls van onder meer Nelly Maes. Het blad verscheen vanaf april 1977 driemaandelijks, gestencild en in wisselend formaat. De redactie, bestaande uit Huguette De Bleecker-Ingelaere, Viviane Garrels en Hilda Uytterhoeven, zorgde voor teksten over de vrouw op de arbeidsmarkt, vrouwen-rechten en vrouwenmishandeling en andere gendergerelateerde maatschap-pelijke problemen, maar ook over de Vlaamse strijd. Het FVV volgde een onafhankelijke koers, maar werd net als de Volksunie Vrouwen, die volledig binnen de partijstructuren opereer-den, door de partij ondersteund. Beide organisaties eisten onder meer een quorum voor verkiesbare plaatsen op de kieslijsten.

In het maartnummer van 1980 lezen we over een actie op het VU-congres van 15 december 1979. FVV-vrouwen deelden daar gesluierd pamfletten uit met als aanhef *“Hoe zou de man de problemen van de vrouw kunnen begrijpen vermits hijzelf haar probleem is door de overheersing van zijn sekse”* (uit *Onvermogen om lief te hebben* van Leona Siebens Schön). Voorzitter Vic Anciaux ontving daarop

een delegatie van dames op het partijbureau, maar het zou nog een aantal jaren duren vooraleer de partijstatuten effectief werden aan-gepast. Onder zijn opvolger Jaak Gabriëls verkregen de vrouwen een raadgevende stem in het partijbestuur. Van *Wij Vrouwen* verschenen ook lokale varianten, onder andere de *Wij berichten* van de afdeling Kortrijk.

Voor de Volksunie Jongeren (VUJO) verscheen er vanaf 1974 eveneens een eigen kaderblad *Wij Jongeren*. Het wisselde van frequentie – maandelijks, tweemaandelijks of driemaandelijks – en er bestonden meerdere lokale varianten, luisterend naar luchtige namen als *Nobeltje* (Oostende), *Den Idealist* (arrondissement Mechelen), *De Geus* (Mechelen), *De Klutser* (arrondisse-ment Oostende), *t Pikuurke* (Aalst), *De Voetzoeker* (Brussel). Deze laatste twee kregen respectievelijk de adjectieven “subversief” en “ekspl-o-zief” mee.

Hoewel het imago van de Volksunie en ook hun kiezerspubliek vaak als 'jong' wordt omschreven, was de invloed van de VUJO binnen de partij eerder gering. Pas vanaf 1976 bekwamen ze drie jongerenver-teenwoordigers in de partijraad. Hun activiteiten (bijvoorbeeld de Vredesfietseling) en programma getuigen van een meer progres-sieve opstelling dan de partij. Zo waren zij voorstander van meer sociale accenten en pleitten zij voor een republiek Vlaanderen.

Grafisch vormgever Luc Verstraete ontwierp de voorpagina van het 11 juli-nummer van 1964. Het blad bracht nieuws uit alle windstreken en ook de cartoons handelden over allerlei binnen- en buitenlandse onderwerpen. In de loop der jaren werkten volgende tekenaars mee aan het blad: Jom, Picha, Omer, Brasser, Gejo, Jan en Steven. [ADV, VY900001]

Andere voorbeelden van doelgroepgerichte uitgaven zijn *Wat nu?*, gericht op de Vlaamsgezinde zelfstandigen, en *De Roze Leeuwenkrant*, nieuwsbrief van de Roze Leeuwen, bedoeld voor de holebi-gemeenschap. Meerdere tijdschriften zijn ook gericht op een verkiezingsmoment of bedoeld ter ondersteuning van campagnes, bijvoorbeeld *Vrijheid en Recht*, het in maart 1961 eenmalig verschenen verkiezingsblad van Volksunie Gent-Eeklo. Kaderleden werden dan weer geïnformeerd met achtereenvolgens *VU Leiding* (1961-1963), *Volksunie-Kaderblad* (1966-1975), *VU-Nieuws* (1973), *Kaderblad VU* (1976-1985), *'t Lawijtje* (1987-1993), *VU-Aktief* (1989), *De Toekomst* (1993-2000) en *Digit@l Journ@l* (2001).

De lokale *Wij*

Het leeuwendeel van de lokale Volksuniebladen waren uitgaven van de plaatselijke afdelingen of arrondissementen. Deze moesten niet enkel leden informeren, maar ook nieuwe leden en kiezers werven door het aankaarten van lokale problemen. Hoewel heel wat van deze tijdschriften over een lange periode en stipt (twee- of drie-)maandelijks verschenen, kende het merendeel een onregelmatige frequentie en waren ze doorgaans geen lang leven beschoren.

Een korte analyse van de titels van deze lokale tijdschriften leert dat de meeste afdelingen kozen voor herkenbare variaties op de partijnaam, zoals *Volksunie Brabant*, *Volksunie Herstelt*, *VU Info* (Bornem) of *VU De Klinge*, of op het partijblad, zoals *Wij in*

Oudenburg, *Wij van Sint-Denijs-Westrem*, *Wij in de Kempen* of *Wij aan de unief* (Gent). Ook functionele titels als *Nieuwsbrief* (onder meer Edegem, Turnhout, Latem-Deurle) en *Mededelingsblad* (onder meer Borsbeek, Limburg en Dilbeek) waren zeer populair.

Toch begrepen tal van lokale besturen het potentieel van een aansprekende kop en gingen creatief aan de slag. Een eerste bron van inspiratie vonden ze in plaatselijke toponiemen of benamingen: *Pagadder* (Antwerpen), *De Klodde* (Zele), *Up ten Berch* (Berchem), *Mandelmolen* (Roeselare) of *'t Drankstoemperke* (Dworp). Sommige namen kregen daarenboven een achtervoegsel om een grote

weerklink te bewerkstelligen: *De Westgalm* (Oostende-Vaurne-Diksmuide), *De Zennegalm* (Pajottenland), *Krekegalm* (Kortemark-Handzame), *Oetergalm* (Neeroeteren-Opoeteren) en *Maasgalm* (Dilsen).

Nogal wat titels verwezen naar Vlaamsgezinde symboliek. De Vlaamse Leeuw spande daarbij de kroon, zoals bij *Leeuw Vooruit* (Sint-Pieters-Leeuw) al was dat vaak in een meer sympathieke vorm als *'t Leeuwke(n)* of *'t Leeuwkje* (onder meer Aalst, Bissegem, Muizen en Overpelt). Andere afdelingen refereerden dan weer aan flamingantische figuren: zo komt Reinaert *De Vos* aan bod in de titels *Reinaert* (onder meer Oostakker, Lovendegem en Wijnegem), *Malpertuus* (Schoten) en *De*

Wij in Herent / Veltem-Beisem / Winksele was één van de talloze lokale partijbladen die de binding tussen de afdeling en de leden moest verstevigen. [ADVN, SPE]

Lepe Vos (Evergem) en *Tijl Uilenspiegel* in *U(i)lenspiegel* (onder meer Beveren, Nijlen en Herent) en *Tijl* (Grimbergen). Ook de symboliek van het historische Vlaanderen was een populair thema: *Schild en Vriend* (Melsele), *De Kaproen* (Gent), *Klauwaert/d* (Halle en Herenthout) en *De Goedendag* (Brugge, Damme en Molenstede). Taalminnende redacteurs kozen dan weer voor variaties op spreekwoorden en gezegden: *Levet Scone* (Ternat), *Op de keper beschouwd* (Bertem en Tielt-Winge), *Op de Wip* (Kortenbergh-Erps-Kwerps), *Peper en zout* (Lot), *Kaars en Brill* (Buggenhout), *'t En Zal* (Merksem) en *Horen, zien en spreken* (Destelbergen).

Behalve als Vlaamsgezind pogen sommige afdelingen zich met hun titelkeuze te profileren als kritische oppositiepartij: *'t Alternatiefke* (VUJO Halle-Vilvoorde en VUJO Leuven), *Wat nu?* (Alsemberg, Kesterbeek en Sint-Gillis-Ukkel), *Wakker Worden* (Mortsel), *Ontwaak* (Beersel en Overijse), *De Bezem* (Brugge), *De Kotteroare* (De Panne), *Scherp gezien* (Wilrijk en Zandhoven), *Nieuwe Kijk* (Leuven) en andere samenstellingen met *Nieuw* (onder meer Herentals, Dilbeek, Nijlen en Tisselt). Met titels als *Antenne* (onder meer Sint-Niklaas, Maasmechelen en Rupelmonde), *Inspiraak* (Blankenberge), *Open Deur* (onder meer Booischot, Oudenaarde en Wondelgem) en *Voor u* (onder meer Burst, Berlaar en Hombeek) boden afdelingen zich dan weer aan als luisterend oor voor de zorgen van de burger. Dergelijke profilering betekende ook dat bestuursdeelname meteen een nieuwe titel vereiste: zo veranderde het Evergemse afdelingsblad *De Schaduw* in 1995 zijn titel naar *Uit de schaduw*.

De titel en de voorpagina van *Leeuw Vooruit* verwezen zowel naar Vlaams-nationale symboliek als naar het werkgebied van uitgever Volksunie Sint-Pieters-Leeuw. [ADVN, VY1870]

Ook andere eigenschappen die de Volksunie-afdelingen zichzelf toedichtten, vonden hun weg naar de koppen: *Aktie* (onder meer Leuven, Liedekerke en Ruisbroek), *De Flapuit* (Waasmunster), *De Vrijbouter* (Weerde), *Durf* (VUJO Brugge-Torhout en VUJO Gent-Eeklo), *Groen en Vlaams* (Strombeek-Bever) en *Vrij uit* (onder meer Sint-Truiden, Duffel en Kessel-Lo) zijn hiervan voorbeelden. Dat sommige tijdschriften, eerder dan voor werving, bedoeld waren om het contact tussen het bestuur en de leden onderling te versterken, blijkt ten slotte uit titels als *Band* (Gent-Eeklo), *Binding* (Lede), *Kontakt* (onder meer Oudenaarde, Ninove en Dendermonde), *De Kern* (Wezenbeek-Oppem) en *De Schakel* (Beveren-Waas en Ninove).

Deze eerste poging tot het in kaart brengen van de lokale Volksuniepers roept tal van vragen op. Hoe verhielden deze bladen zich tot de partij? Hoe staat het met de geografische verspreiding? Werd het gehele kiesgebied gedekt met de lokale edities? Waren de tegenstellingen en facties in de partij voelbaar tot op het niveau van de afdelingen en zijn er sporen van te vinden in de bladen? Waren de lokale edities gratis voor de partijleden, in tegenstelling tot het nationale *Wij*? Wie zorgde voor deze uitgaven en zat er aanstormend talent bij de plaatselijke auteurs/redacteurs? Hopelijk kan toekomstig onderzoek een antwoord bieden op deze en vele andere vragen.

[SOPHIE GYSELINCK & SAM BORDON]

Bronnen: W. Vandaele, *Wij, Vlaams-nationaal: 30 jaar Volksunie-pers doorgelicht*, Antwerpen, 1984; G. Vranken, *De Volksunie, een Vlaams-nationale partij: onderzoek naar beleid en ideologie. Een inhoudsanalyse van het persorgaan van de Volksunie*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, Brussel, 1994; W. Vandaele, *Wij*, op: www.nevb.be/wiki/Wij.

WIJ, DIGITAAL

De digitalisering van het Volksunie-erfgoed

In de 47 jaar dat de Volksunie actief was, produceerde de partij talloze documenten, brochures, affiches, tijdschriften, foto's, beeld- en klankopnames en andere media. Zo goed als alles in een analoog, tastbaar formaat werd bewaard voor toekomstig gebruik. Pas vanaf het midden van de jaren 1980 werden ook digitale bestanden aangemaakt en nog eens tien jaar later ontstond met websites en e-mail ook erfgoed dat een uitsluitend digitaal leven zou leiden. Dit 'digitaal geboren' erfgoed is relatief beperkt qua hoeveelheid, al groeit het digitale erfgoed van de Volksunie nog steeds verder aan. Om tegemoet te komen aan een groeiende vraag naar online-beschikbaarheid van erfgoedmateriaal, maar ook de noodzaak om onder meer snel vergankelijke en moeilijk afspreekbare audiovisuele dragers te bewaren, digitaliseert het ADVN systematisch belangrijke delen van zijn collectie. In dit artikel willen we u kort drie digitaliseringsprojecten voorstellen, met name van de digitalisering van de weekbladen *De Volksunie* en *Wij, Vlaams-nationaal*, het fotoarchief van de Volksunie en het beeld- en geluidsarchief van de Vlaams Nationale Omroepstichting (VNOS).

46 828 pagina's van *De Volksunie* en *Wij*

De digitalisering van het weekblad van de Volksunie past binnen een langetermijnplan om tijdschrifttitels van de Vlaamse beweging zo maximaal mogelijk via het internet toegankelijk te maken. Hiermee werd in 2014 gestart door het beschikbaar stellen van 136 titels van tijdschriften die verschenen tijdens de Eerste Wereldoorlog aan het project Nieuws van de Grote Oorlog van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en Meemoo. Meer recent digitaliseerde de Universiteitsbibliotheek Gent in opdracht van het ADVN een tiental 19de-eeuwse flamingantische tijdschriften die in slechte staat verkeerden en waarvan unieke exemplaren op het punt stonden te verbrokkelen.

In tegenstelling tot tijdschriften die ouder zijn dan honderd jaar stellen naoorlogse periodieken het ADVN voor de nodige uitdagingen op het vlak van auteursrecht. Daarom worden deze tijdschriften in samenwerking met de uitgever digitaal beschikbaar gemaakt. Op die manier kunnen we onder meer de jaargangen van *'t Pallieterke* (Uitgeverij 't Pallieterke), *De VOS* (Verbond van Vlaamse Oudstrijders), *Journal* (Mark Grammens) en *De Toerist/De Autotoerist* (vtbKultuur)

Het afscheid van het weekblad *Wij* kwam niet als verrassing en dus werd het laatste nummer een eerbetoon aan dit 'monument'. [ADVN, VY900001]

digitaal beschikbaar stellen. Sinds kort staan ook de partijbladen *De Volksunie* en *Wij* in dit lijstje: het resultaat van een samenwerking met het Vlaams Pers, Radio en TV-Instituut (VPRTI), tegenwoordig uitgever van het N-VA partijblad *LEO*. De 2 117 edities van *De Volksunie* (1955-1965) en *Wij, Vlaams-nationaal* (1965-2000), samen bijna 47 000 pagina's, kan u raadplegen en doorzoeken op <https://volksunie.advn.be/wij>.

8 148 foto's uit het Volksunie-archief

In mei 2010 nam het ADVN het fotoarchief van de Volksunie op in zijn collectie. Het fotoarchief werd tot dan bewaard in een hangmap-penklassement verdeeld over twee metalen kasten, in totaal meer dan 12 000 foto's. Uit dit klassement, opgedeeld per onderwerp en gegroepeerd onder de rubrieken cultuur, natuur, mens en dier, sport en vakantie, verkeer, nijverheid en landbouw, wetenschap, leger, steden en landen en politiek, selecteerden we twee grote gehelen: de persoonsdossiers en de mappen in verband met de geschiedenis van de Volksunie en de bredere Vlaamse beweging. Het betreft onder meer de IJzerbedevaarten, Brussel en de Rand, betogingen in Voeren, Komen en Zwartberg, antiraket- en mijnbetogingen, verkiezingen en regeringsvormingen, VU- en VUJO-congressen en manifestaties, 11 juli-vieringen en andere Vlaams-nationalistische organisaties zoals TAK en VMO.

Na een beknopte beschrijving en duurzame herverpakking werden in totaal 8 148 foto's gedigitaliseerd. Een boeiende fotocollectie die het ADVN helaas niet publiekelijk beschikbaar kan stellen op een online beeldbank. De intellectuele eigendomswetgeving bepaalt

namelijk dat het auteursrecht op de foto's tot 70 jaar na het overlijden van de fotograaf (of 70 jaar na publicatie wanneer de fotograaf onbekend is) blijft gelden. Omdat een juridisch sluitende regeling onhaalbaar bleek, besloot het ADVN zich te beroepen op de wettelijke uitzondering voor archieven en bibliotheken om de foto's enkel in de leeszaal aan te bieden. Met de verwachte oplevering van de digitale leeszaal in 2022 zullen onderzoekers alsnog het Volksunie-fotoarchief van thuis uit kunnen raadplegen. Een overzicht van alle personen en onderwerpen met een dossier in het fotoarchief kan u alvast raadplegen op <https://volksunie.advn.be/foto>.

De Voerstreek was een belangrijk thema in het fotoarchief: van de betoging in Hasselt op 27 november 1971 (links) tot de incidentrijke Voerwandelingen in de jaren 1980 (boven). [ADVN, VFA11372/2 (links) en VFB2084/17 (boven)]

307 uur VNOS-uitzendingen

Betacam SP, Betamax, Digital Betacam, DVCAM, U-Matic of 1-inch open reel video; het zijn vermoedelijk begrippen die voor de meesten onder u nietszeggend zijn of in het beste geval een belletje doen rinkelen. Samen met 16mm-film en de VHS-videocassette zijn het de belangrijkste types van beeldbanden waarop de tv-uitzendingen van de Vlaams Nationale Omroepstichting (VNOS) bewaard werden. De VNOS werd in het voorjaar van 1980 opgericht naar aanleiding van het decreet van 18 december 1979 waarmee in de zogenaamde 'uitzendingen door derden' 150 uur zendtijd op de openbare omroep werd verdeeld over politieke partijen, levensbeschouwelijke bewegingen en beroepsverenigingen. Hoewel de Volksunie principieel tegenstander was van wat het een 'verzuilde omroep' noemde, maakte het volop gebruik van de decretaal toegewezen zendtijd. Onder leiding van Toon Van Overstraeten, in 1983 opgevolgd door Karel Van Reeth, zou de VNOS van januari 1981 tot juni 2001 honderden gastprogramma's verzorgen.

Dankzij overdrachten van de Volksunie (1998), N-VA (2003), Karel Van Reeth (2005) en de VRT (2011) kon het ADVN een bijna volledige collectie van VNOS-tv-uitzendingen samenstellen, alles samen 650 beeldbanden. Van de VNOS-radiouitzendingen konden we slechts een vijftiental klankbanden verzamelen, al waren dit anderzijds vaak letterlijke overnames van de tv-uitzendingen. De

diversiteit aan deze gedateerde en stilaan aftakelende audiovisuele dragers en een groeiend tekort aan geschikte afspelapparatuur maakten het noodzakelijk om deze film- en videobanden te digitaliseren. Als partner in de digitaliseringsprojecten van Meemoo, het Vlaams instituut voor audiovisuele archivering, kon het ADVN meer dan 307 uur audiovisueel archief van de VNOS redden en duurzaam bewaren in een digitaal depot. Het resultaat van deze operatie kan net als bij het fotoarchief enkel geraadpleegd worden in de (digitale) leeszaal van het ADVN. Als voorsmaakje kan u wel de allereerste uitzending van de VNOS, uitgezonden op 21 januari 1981, bekijken op <https://volksunie.advn.be/vnos>. **[TOM COBBAERT]**

Fragment uit de begingeneriek van de VNOS-uitzendingen in de jaren 1990. [ADVN, VVS10]

"HET IS BELANGRIJK TE WETEN WAAR WE VANDAAN KOMEN, ANDERS RIJDEN WE STUURLOOS ROND." Interview met Jan Peumans en Toon Van Moerbeke

Begin 2019 stond het bericht in heel wat nieuwsmedia: *"Jan Peumans gaat doctoreren"*. Al lachend liet Peumans daarbij optekenen dat hij partijvoorzitter Bart De Wever had ingeruild voor professor Bruno De Wever, zijn promotor aan de Universiteit Gent. Sinds Peumans is afgezwaaid als voorzitter van het Vlaams Parlement wijdt hij zich vol overgave aan zijn doctoraatsonderzoek. Hij koos daarbij voor een onderwerp dat hem nauw aan het hart ligt, de geschiedenis van de Volksunie in Limburg. *"Ik heb altijd een geweldige interesse gehad in geschiedenis"*, vertelt Jan Peumans. *"Dat heb ik van mijn vader. Ik heb dit al vaak gezegd, maar als ik alles opnieuw zou moeten doen, dan koos ik niet voor de studie Politieke en Sociale Wetenschappen, maar wel voor Geschiedenis."*

Ver weg van de spotlights werkt ondertussen ook Toon Van Moerbeke hard aan zijn doctoraatsonderzoek. Van Moerbeke studeerde begin jaren 1980 Geschiedenis aan de KU Leuven, maar bouwde nadien een carrière uit in de verzekeringssector. Nu, veertig jaar later, knoopt Van Moerbeke weer aan bij zijn oorspronkelijke roeping,

met een onderzoek naar de geschiedenis van de Volksunie in West-Vlaanderen tot 1970. Enigszins teleurgesteld merkt hij daarbij op dat de interesse in de Vlaamse beweging onder historici niet meer is wat ze ooit was. *"Ik heb indertijd mijn thesis nog gemaakt bij professor Louis Vos, gespecialiseerd in de Vlaamse beweging en nationalisme in België. In 2011 werd hij emeritus. Vandaag zijn aan de KU Leuven nog maar weinig onderzoekers actief in dat veld."*

Dit brengt ons meteen bij een eerste vraag: waar staat het historisch onderzoek naar de Volksunie, twintig jaar na haar ontbinding?

Van Moerbeke: Er zijn een aantal interessante thesissen geschreven. Ik denk bijvoorbeeld aan de uitstekende scriptie van Bart De Wever uit 1995 over de Volksunie in Antwerpen.

Peumans: Klopt. Verder deed Frank Ilsbroux interessant onderzoek over Limburg (1992); Nico Moyaert schreef over de voorgeschiedenis van het Vlaams Blok binnen de Volksunie (1986); Giel Van Medegael onderzocht de invloed van VNV-voorzitter Hendrik Elias op VU-voorzitter Frans Van der Elst (2012); ... Het zijn er in totaal een stuk of tien. Ik denk dat dit in grote mate de verdienste is van professor Vos.

Van Moerbeke: Het globale beeld ontbreekt nog. Onze studies zijn elementen in het grotere werk dat op termijn over de Volksunie zal moeten geschreven worden.

Wat is de invalshoek van jullie onderzoek naar de Volksunie?

Peumans: Mijn doctoraat gaat over de Volksunie in Limburg van 1954 tot 1977. De partij kwam in deze provincie slechts moeizaam van de grond. Ik wil daarin onder meer de rol van de katholieke zuil

Toon Van Moerbeke aan het werk in de leeszaal van het ADVN | archief voor nationale bewegingen. [Foto Guido De Cock]

Jan Peumans op de binnenplaats van het ADVN | archief voor nationale bewegingen.
Peumans geeft zichzelf 6 jaar de tijd om zijn studie te voltooien. [Foto Guido De Cock]

onderzoeken en hoe die geprobeerd heeft de opkomst van een concurrent te belemmeren.

Nochtans speelde ik aanvankelijk met een heel ander idee. Er zijn in het verleden heel wat Vlamingen uitgeweken naar Wallonië. Hun geschiedenis boeit me enorm. Nogal wat van die Vlamingen hebben zich snel geassimileerd en geïntegreerd en werden zelfs walligant. Dat wou ik dus onderzoeken en ik heb daarover zelfs contact opgenomen met de Universiteit van Luik. Ik heb dit plan ook besproken met professor Bruno De Wever en die stelde me iets anders voor. Of ik geen studie wilde maken over de Volksunie in Limburg. Ja, dat leek me wel wat, temeer omdat ik daar zelf heel nauw bij betrokken ben geweest. Recent ontdekte ik in een archief dat ik blijkbaar al op mijn zeventiende lid was van de Volksunie-afdeling in mijn gemeente. In 1981 werd ik vervolgens secretaris van de Volksunie in het arrondissement Tongeren-Maaseik, het jaar daarop gemeenteraadslid in Riemst,

nog later provincieraadslid, enzovoort. Mijn betrokkenheid was een belangrijke reden om uiteindelijk voor dit onderwerp te kiezen.

Van Moerbeke: Mijn verhaal is een beetje gelijklopend. Toevallig ben ik ook op 17-jarige leeftijd lid geworden van de Volksunie-afdeling Sint-Andries. Ik ben dus ook jarenlang actief geweest in de Volksunie. Ik vind het belangrijk om te weten waar we precies vandaan komen, want anders rijden we straks stuurloos rond. Aanvankelijk was het mijn plan om de Volksunie-afdeling van Brugge te analyseren. Daar werd nog geen onderzoek naar verricht en alle pioniers moeten nog in kaart worden gebracht. Helaas is er maar weinig materiaal. Onder meer wegens gebrek aan stof ga ik mijn studie nu uitbreiden naar heel West-Vlaanderen.

Een andere belangrijke drijfveer om dit onderzoek aan te vatten is de vaststelling dat er na 200 jaar Vlaamse beweging nog altijd geen automatisch en absoluut draagvlak bestaat bij de publieke opinie voor wat Vlaams-nationalisten motiveert. Ik vraag me af wat hiervan de oorzaak is. Voor een stuk is het misschien de volksaard, maar volgens mij begint het tijdens de Tweede Wereldoorlog. Collaboratie en repressie hebben een zodanige impact gehad dat wie opkwam voor de Volksunie tot diep in de jaren 1960 automatisch als een 'zwarte' werd gezien, ook al hadden velen daar niets mee te maken. De collaboratie heeft het hele idee van autonomie bezwadderd.

Peumans: Ja, dat is duidelijk.

Van Moerbeke: Dat wil ik dan ook concretiseren voor West-Vlaanderen: wie waren de lokale kaders van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), wat is er met hen gebeurd tijdens en na de oorlog en hoe heeft men vervolgens opnieuw een Vlaams-nationale partij op poten gezet.

Julie zijn beiden actief geweest in de Volksunie. Is jullie betrokkenheid geen probleem? Kunnen jullie voldoende afstand nemen van de materie?

Peumans: Het is net om voldoende afstand te kunnen bewaren dat ik mijn onderzoek laat stoppen in 1977, het jaar van het Egmontpact.

Bij de daaropvolgende periode ben ikzelf veel te nauw betrokken. Je moet natuurlijk ook door het toepassen van historische kritiek voldoende afstand kunnen houden. Anderzijds, mijn betrokkenheid geeft me een zeer goede motivatie om met deze materie aan de slag te gaan. Ik heb de Volksunie vanop de eerste rij meegemaakt. Ik weet hoe het eraan toeging in die partij. Dat is toch een voordeel. Bovendien heb ik er ook een goed gevuld adressenboek aan overgehouden.

Van Moerbeke: Een voortdurend besef van het gevaar om niet objectief, té betrokken en té geëngageerd te zijn, is absoluut noodzakelijk. Een historicus moet nuanceren, oog hebben voor de diversiteit van meningen en omstandigheden binnen een samenleving. Ik besef ten gronde dat mijn historisch onderzoek niet tot doel mag hebben om a priori de juistheid van de toenmalige Vlaams-nationale standpunten te ondersteunen. Als historicus ben je als een goede huisarts met een stethoscoop, die luistert naar het verleden van een samenleving. Tegelijkertijd, zoals Jan zegt, onze betrokkenheid heeft ook voordelen: we begrijpen de gevoeligheden beter, alsook de gedrevenheid van bepaalde actoren. Ook kunnen we makkelijker contact leggen met de overgebleven betrokkenen en zo privéarchieven inkijken.

Waar staat jullie onderzoek op dit moment?

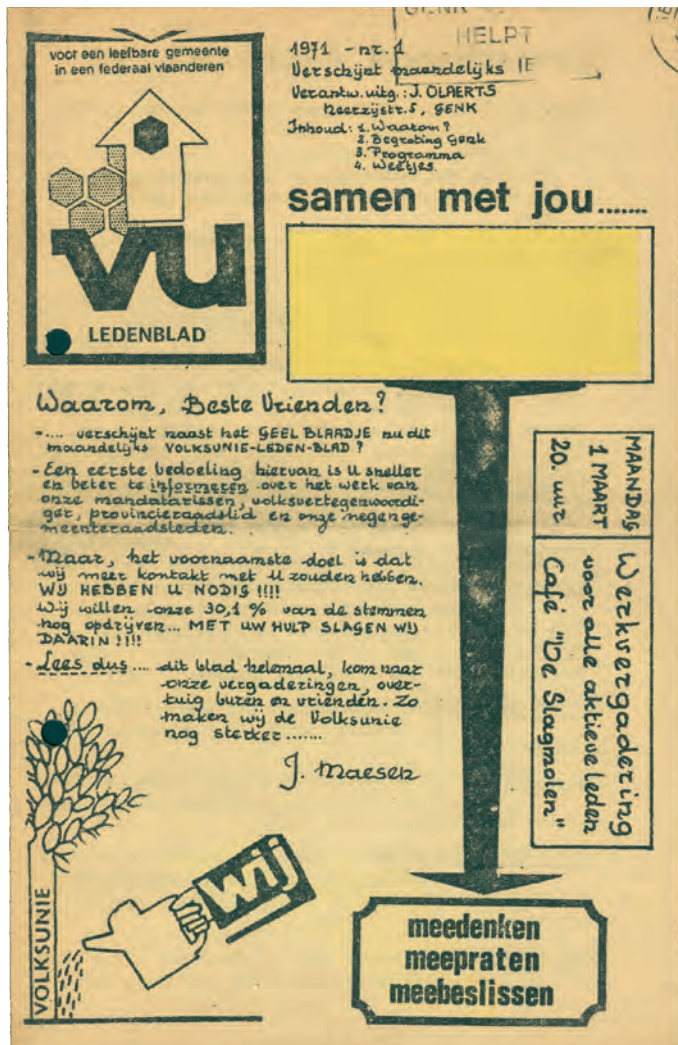
Peumans: Ik ben mijn onderzoek begonnen met uitgebreide opzoekingen naar kandidatenlijsten. Wie stond er bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 op zogenaamde Vlaams-nationalistische of concentratielijsten en welke van deze personen kwamen na de oorlog opnieuw op als kandidaten. Wat blijkt: niemand. Er was geen continuïteit. Niet verwonderlijk natuurlijk gezien de collaboratie en repressie, maar bij deze is het wel bevestigd. De Volksunie werd dus opgericht door nieuwe mensen. Ik heb dit netwerk in kaart gebracht en ben nu gestart met het bevragen van de nog levende pioniers of hun kinderen. De pandemie heeft daarbij heel wat roet in het eten gegooit. Heel wat interviews werden uitgesteld en ik ben noodge-

dwongen overgeschakeld op een schriftelijke bevraging. Verder heb ik ook het rijke archief van volksvertegenwoordiger Evrard Raskin doorgenomen, bewaard in de Bibliotheek Hasselt Limburg.

Van Moerbeke: Mijn onderzoek zit nog in de beginfase. Ik heb een personerzoek gedaan waarbij ik de relevante jaargangen van de *Brugsche Courant* en het *Brugsch Handelsblad* heb doorgenomen. Verder neem ik nu op het ADVN het archief van Alex Donckerwolcke en Carlo Reiners door, beiden betrokken bij de Vlaamse Concentratie, alsook het algemeen partijarchief van de Volksunie.

In 1968 brak de Volksunie door in Limburg. Naast Evrard Raskin raakten ook Jozef Olaerts en Alfons Jeurissen verkozen. VU-verkiezingsblad arrondissement Hasselt-Sint-Truiden, 1968. [ADVN, D2973]

Julie verwezen allebei reeds naar het moeilijke begin van de Volksunie in jullie provincie...

Van Moerbeke: Er was in de beginperiode een zodanige ontreding ten gevolge van collaboratie en repressie dat men niet wist welke kant men op moest gaan. Moest men van start gaan met een beweging, of met een nieuwe partij? Bovendien, vele Vlaams-nationalisten wilden niets meer met politiek te maken hebben. De oude

Ook de zogenaamde 'streekpers' van de Volksunie en de vele lokale ledenbladjes zijn interessante bronnen om de lokale werking van de partij te reconstrueren. *Ledenblad van de VU-afdeling Genk, 1971.* [ADV, SPE]

generatie was eigenlijk volledig uitgeschakeld.

Peumans: [Richt zich tot Van Moerbeke] En hoe zie jij de rol van de katholieke zuil? In Limburg werd bijvoorbeeld Jos Custers, een Vlaams-nationalist, opgenomen in de CVP om Vlaams-nationale kiezers aan te trekken.

Van Moerbeke: De katholieke zuil was in beide provincies heel sterk. Dat is een gemeenschappelijk punt. Het opnemen van Vlaams-nationalisten in de rangen van de CVP had een impact, maar zeker ook de brief van bisschop Emiel Jozef De Smedt. In de aanloop naar de parlamentsverkiezingen van 1958 verklaarde de bisschop van Brugge in een herderlijke brief die in alle kerken werd voorgelezen dat stemmen op de Volksunie "zwaar zondig" was. Ook sterke CVP-figuren met een goede Vlaamse reflex zoals Fernand Vandamme maakten het de Volksunie in Brugge lastig. We moeten echter ook vaststellen dat de Volksunie ter plaatse bleef trappelen zolang ze zich haast uitsluitend toespitste op de zogenaamde 'getroffenen'. De doorbraak kwam er ook in West-Vlaanderen werkelijk alleen maar dankzij de verruiming in de jaren 1960. Maurits Coppieters bijvoorbeeld, die heeft een enorme impact gehad, niet alleen nationaal. Verder was Pieter Leys lokaal ook heel belangrijk. Hij haalde heel veel voorkeurstemmen. Naast het aantrekken van nieuwe kandidaten werd ook het programma verruimd. Het ging niet langer alleen over de taalkwestie, maar ook over het sociaal-economische. Er was een grote werkloosheid in West-Vlaanderen. Een fenomenaal aantal mensen pendelde daarom naar Wallonië en Brussel om daar te gaan werken. De Volksunie zette daarom sterk in op 'werk in eigen streek' en 'volkswelvaart door federalisme'.

Tot slot mogen we ook de Vlaamse Volksbeweging (VVB) niet vergeten. Zonder de uitbouw van de VVB, zowel qua omvang als thematisch, is de doorbraak van de Volksunie niet te verklaren. Waar aanvankelijk bij de nationalistenvrijfel bestond omtrent de meest effectieve formule, beweging of partij, is het precies dankzij wederzijdse kruisbestuiving dat de Vlaams-nationalisten als politieke partij weer op de kaart kwamen. In Brugge met VVB'er Marcel Boey, gewezen VNV'er trouwens, die tot één van de stichters van de VVB behoorde.

Peumans: Wanneer werd bij jullie in West-Vlaanderen de eerste volksvertegenwoordiger van de Volksunie verkozen?

Van Moerbeke: In 1965, met de verruimingskandidaat Pieter Leys. In totaal werden er toen 3 Kamerzetels binnengehaald.

Peumans: Ja, wij Limburgers zijn iets langzamer, hé [*lacht*]. In Limburg brak de Volksunie pas door in 1968, ook met drie verkozenen: Jozef Olaerts en Evrard Raskin voor de Kamer en Alfons Jeurissen voor de Senaat.

Zijn er nog andere duidelijke parallellen of verschillen?

Peumans: Heel specifiek en belangrijk voor Limburg was natuurlijk de mijnindustrie. Die heeft een heel eigen impact gehad. De Vlaamse beweging heeft van in het begin veel aandacht besteed aan de steenkoolmijnen. Toen de eerste mijnen werden gesloten hebben de VVB en de Volksunie zich heel sterk op dit thema geprofileerd. Volgens mij wist de Volksunie nochtans dat dit een hopeloze zaak was, maar uit opportunistische redenen hebben ze zich toch achter het thema geschaard. Alle andere partijen hadden de mijnen op dat moment al opgegeven.

Van Moerbeke: Maar het is toch ook zo dat die mijnen toen nog rendabel waren.

Peumans: Niet rendabel, wel minder verlieslatend...

Van Moerbeke: Het was natuurlijk een dode industrie op lange termijn...

Peumans: Het thema hoger onderwijs speelde dan weer zowel in West-Vlaanderen als in Limburg. Beide provincies hadden nood aan eigen hoger onderwijs. In West-Vlaanderen werd uiteindelijk de KULAK opgericht in Kortrijk en bij ons de Economische Hogeschool Limburg, nu de Universiteit Hasselt.

Van Moerbeke: In West-Vlaanderen was verder vooral de ontwikkeling van de haven van Zeebrugge een thema. Ook rond taalproblemen in de fabriek La Brugeoise of in kustgemeenten zoals Knokke werd lokaal gemobiliseerd. Verder was 'werk in eigen streek' een belangrijk thema, maar dat was ongetwijfeld ook zo in Limburg. Beide provincies waren overwegend agrarisch. Wanneer er onvoldoende werk was in deze sector kon men dus niet anders dan de trein nemen richting Wallonië.

Botsen jullie op specifieke obstakels bij jullie onderzoek?

Van Moerbeke: Iets wat echt eens politiek zou moeten worden geregeld, is het onbelemmerd openstellen van de repressie-archieven. Vandaag wordt het onderzoek in strafdossiers nog steeds belemmerd door een tijdrovende procedure waarbij eerst toestemming tot inzage moet worden bekomen bij het College van Procureurs-Generaal. Men schernt daarbij nog steeds met het privacy-argument, maar we zijn ondertussen 75 jaar na het einde van de oorlog. Als we ons een juist beeld willen vormen van de collaboratie en de repressie hebben we een onbelemmerde toegang tot deze archieven nodig.

Peumans: Dat moet gedaan zijn. Daarover ben ik het helemaal met jou eens.

Van Moerbeke: Een tweede obstakel is het gebrek aan archieven. Over de beginperiode van de Volksunie is weinig terug te vinden in het algemeen partijarchief. Daarbij komt echter dat er ook heel weinig privéarchieven zijn overgebleven van personen die binnen de partij actief zijn geweest. Ik geef het voorbeeld van Albert De Bondt, vermoedelijk een van de oprichters van de Volksunie in Brugge. Hij zou ooit uit colère zijn archief hebben vernietigd. Ja, dan wis je natuurlijk jezelf uit de geschiedenis. Privéarchieven worden nauwelijks bewaard en dat is een groot probleem. Ik versta niet goed hoe mensen daar zo nonchalant mee kunnen omgaan. Ze verhuizen en hop, alles gaat naar het containerpark. Verhuizen is een drama voor een archief.

Peumans: Ik bots op hetzelfde probleem. Daarom zet ik nu heel sterk in op het opsporen en verzamelen van overgebleven privéarchieven.

Pieter Leys werd in 1965 als 'verruimingskandidaat' verkozen en werd VU-volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Brugge. [ADVN, VFA10488/8]

Zo heb ik bijvoorbeeld het zeer rijke archief van Jaak Cuppens binnengekregen, of het archief van de VU-afdeling in As dat nog bij een zoon van de voormalige voorzitter lag. Ik heb ook verschillende dagboeken van Oostfronters gekregen. Als ik iemand zie, vraag ik altijd of er nog archief is. Ik ben daar heel alert voor. Ik hoop door alle verdere contacten toch nog het een en ander naar boven te krijgen. Ook probeer ik nog zoveel mogelijk overgebleven pioniers te interviewen voor het te laat is. Ik moet me haasten, want voor je het weet zijn ze dood. Eigenlijk had dit werk twintig jaar geleden moeten gebeuren, want dan hadden we nog veel meer overlevenden gehad.

Van Moerbeke: Nog een ander obstakel zijn eenzijdige archieven. Neem nu bijvoorbeeld het Verschaeve-archief (ADV N) en het Flor Grammens-archief (KULAK). In het Verschaeve-archief vind je geen echte sporen terug van zijn collaboratie. Hij is nochtans op bezoek geweest bij Heinrich Himmler. In zijn gedenkschriften geeft hij wel zijn versie van dat bezoek, maar oorspronkelijke documenten of correspondentie zijn er niet meer. Het archief werd na de oorlog gezuiverd. Het Grammens-archief is een ander verhaal. Bij het doornemen van het archief vond ik het heel eigenaardig wel altijd de doorslagen van de brieven van Grammens zelf te vinden, maar zelden of nooit de brieven die hij ontving. Dus, met andere woorden, alle kritiek en tegenkanten die hij kreeg in zijn VVB-periode waren verdwenen [*lacht*].

Peumans: Een voormalig secretaris van een lokale VU-afdeling in Limburg zei me een poos geleden: *"Die verslagen die jij hebt van onze bestuursvergaderingen, daar staat lang niet alles in, hoor."* Vandaar dus dat interviews belangrijk zijn als aanvullende bron. Ik weet dat uiteraard ook uit mijn eigen ervaring in de politiek. De discussies en de ruzies staan niet in de verslagen.

Van Moerbeke: Inderdaad, dus als historicus moet je daar rekening mee houden, anders kom je misschien tot verkeerde beoordelingen.

Veel succes met jullie onderzoek en hartelijk dank voor dit gesprek.

[WINNE GOBYN]

Zowel in West-Vlaanderen als in Limburg zette de Volksunie sterk in op 'werk in eigen streek'. VU-affiche naar aanleiding van de parlementsverkiezingen van 1961. [ADV N, VAFA194]

DE NATIESTAAT HEEFT DE TOEKOMST VOOR ZICH

Natie en natiestaat zijn concepten die niet altijd op onverdeelde instemming kunnen rekenen. Zowel rechts als links van het politieke spectrum wordt er gediscuteerd over de vraag of deze concepten voor soevereiniteit staan, dan wel een achterhaald model vormen. Wie de natiestaat verdedigt, denkt niet per se anachronistisch in die zin dat staten enkel hun eigen belangen zouden nastreven of zich niet zouden bekommeren om internationale solidariteit! Sommige denkers onderkennen expliciet het belang van de natiestaat voor democratie, solidariteit en flexibiliteit in tijden waarin alles in de wereld in beweging is.

Wolfgang Streeck is een van hen. De socioloog en gewezen directeur van het Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung in Keulen zegt in een interview met de *Neue Zürcher Zeitung* (12-08-2017) dat de democratie is ontstaan vanuit conflicten binnen de natiestaat "*und da hat sie bis heute ihre Heimat*" [en daar is ze tot op de dag van vandaag thuis]. De natiestaat schijnt bovendien een 'succesmodel' te zijn. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog is het aantal natiestaten van 60 tot bijna 200 gestegen. Meestal gaat het om kleine staten wat volgens Streeck duidt op een 'gewisse voorkeur voor homogeniteit'. Hij wijst er ook op dat het precies de natiestaat is die het mogelijk maakt om 'regionaal verankerde belangen van een bevolking' in de wereld te verdedigen. De natiestaat kan wel degelijk het hoofd bieden aan de stormen van de globalisering door een 'verstandig economisch beleid'.

Michael Bröning van de sociaaldemocratische Friedrich-Ebert-Stiftung komt tot gelijkaardige bevindingen in zijn essay *Lob der Nation* [Lofzang op de natie].¹

Democratie, participatie, globale en lokale rechtvaardigheid vallen zonder de natiestaat als 'forum van progressieve politiek' niet te realiseren. Een van de grote uitdagingen voor het welvaartssysteem zoals dat gerealiseerd

is binnen de natiestaat, zeker in het Westen, vormt migratie. Integratie van migranten vereist het bestaan van een 'Wir', een 'Wij', zegt Bröning: de natiestaat moet een 'overtuigend aanbod van identiteit' doen waarbij het gemeenschappelijke wordt onderstreept. Teveel heterogeniteit in de samenleving holt de solidariteit uit. Sahra Wagenknecht, de bekende filosofe en politica van *Die Linke*, schrijft in haar nieuwste boek *Die Selbstgerechten* (vrij vertaald: De zelfingenomen mensen) dat de natiestaat als 'voor dood verklaarde idee' wel degelijk een toekomst heeft.² Hem als zwak bestempelen in een geglobaliseerde wereld noemt ze een 'doelbewuste leugen' van regeringen om hun verantwoordelijkheid voor de afbouw van zijn beschermende functie en van sociale rechten af te wentelen op hogere machten. De oplossing van dat probleem bestaat voor Wagenknecht niet in het ondergeschikt-maken van de natiestaat aan supranationale instellingen, maar in 'het herstel van de democratie binnen de natiestaten'. Ze noemt de natiestaat de 'enige instantie' die het sociaal evenwicht kan bewaren. Wanneer mensen het als een deel van hun identiteit zien 'burgers van hun land' te zijn, is dat voor de politieke filosofe een 'onvervangbare hulpbron voor gemeenschapszin'. Ze sluit een nauwere samenwerking binnen de Europese Unie niet uit, maar dat moet gebeuren vanuit het respect voor de soevereiniteit van haar democratische lidstaten.

Het verhaal van de Volksunie als Vlaams-nationalistische partij met een sociale en pacifistische inslag past in het plaatje dat de drie genoemde denkers ontworpen hebben over de natiestaat als waarborg voor democratie en solidariteit binnen een welbepaalde, bescherming biedende ruimte.

DIRK ROCHTUS | VOORZITTER VAN HET ADVN

(1) M. Bröning, *Lob der Nation*, Bonn, 2018.

(2) S. Wagenknecht, *Die Selbstgerechten. Mein Gegenprogramm für Gemeinsinn und Zusammenhalt*, Frankfurt-New York, 2021.

ADV N

ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be